

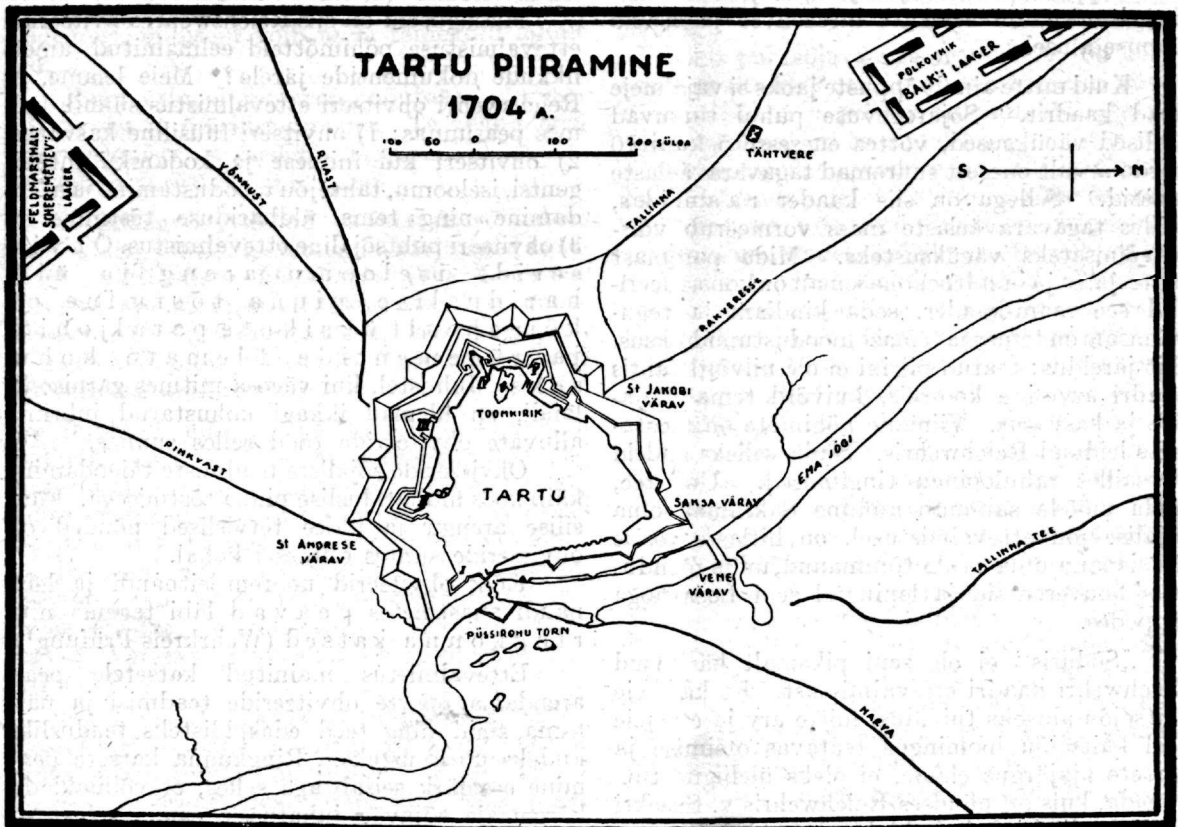
Sõjaasjanduse ajakiri

SÕDUR

№ 5.

Laupäeval, 6. veebruaril 1926.

VIII aastakäik.

Skeem artikli „Tartu sõjaline minevik“ juure.

SISUSTIK: N. Reek: Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistusest ja meelsusest. — Ed. Laamann: Tartu rahu 6. aastapäevaks. (2. II. 1920. — 2. II. 1926). — A. S.: Kavatsused punases õhu-laevastikus. (Lõpp). — A. Ungern-Sternberg: Mõned andmed sv. tuvi-jaamast Batumi kindluses — J. L.: Tartu sõjaline minevik. — L. Martin: Mis on skoutlus? — A. T.: Koostöö suurtüki- ja jalgväe vahel. (kol. Brede loeng 28. I. 26). — E. A. Kuis pühitsetakse väeosades Joulusid ja kuis tuleks neid pühitseda. — J-s: Tule probleem lennuväes. Kaitseväe elu. — Sport kaitseväes. — Sõjaväelised teated. — Kroonika. — Malenurk.

Reichswehri ohvitserkonna ettevalmistusest ja meelsusest.

N. Reek.

Lühikeseajalise sundusliku väeteenistuse juures omab kaadri, eriti aga ohvitseride kaadri, ettevalmistus ülisuure tähtsuse. Mida lühem sunduslik väeteenistus, seda intensiivsem ja sisukam peab olema teenistusse kutsutute õppus. Head õppuste korraldajad ja õpetajad, s.o. alaline kaadre, on eestkätt intensiivse ja sisuka õppuse aluseks.

Kuid mitte ainult õppuste jaoks ei vaja meie head kaadrit. Sõjategevuse puhul tursuvad alalised väeüksused, võttes enesesse 5 kuni 10 korda arvult enesest suuremad tagavaraväelaste massid. Sellega on siis kaader raamiks, milles tagavaraväelaste mass vormeerub võitlusvõimsateks väeüksusteks. Mida paremast materjalist ja otstarbekohasemalt on konstrueeritud see raam-kaader, seda kindlam ja teguvõimsam on temas ja temast moodustunud üksus. Siit järeldus: teatud piirini ei ole niivõrd tähtis kaadri arvuline koosseis, kui võrd tema väljaõpe ja kasvatus. Viimane põhimõte on teostamise leidnud Reichwehris. Tõuke selleks andsid Versailles rahulepingu tingimused. Uus tee, mida mööda sammub nüüdne Saksamaa oma sõjalise jõu ettevalmistusel, on liitlaste tõsise tähelepanu oma peale tõmmanud, mille tõenduseks konverentsid ja lepingud seni Locarnoga lõppedes.

„Sõduris“ ei ole seni pikemalt käsitatud Reichwehri kaadri ettevalmistust. Et ka meie kaitsejõu aluseks tublidus, mitte arv ja et meie veel kaitsejõu loomingu teatavas otsimise ja katsete ajajärgus elame, ei oleks üleliigne tutvuneda, kuis on nüüdses Reichwehris v. Seeckti kindlakäelisel juhtimisel lahendatud kaadri sõjalise ettevalmistuse küsimus. Kindral v. Seeckt valmistab ette kaadrit, mis võimas enese raamidesse mahutama 20 korda arvukama võitlejate massi. Saksa sõjavägi mobiliseeritakse kahes eshelonis: esimene on Reichswehr plus umbes 2 miljoni sissekutsutuid; teine — Saksamaa olemasolev militariseeritud politsei („Schupo“) plus vähemalt samaarvuline täiendus. Esimene eshelon moodustaks kaitsearmee, ülesandega kaitsta tööstusraioone ja kogu maad üleminekuks sõjapidamisele.

Siit selgub, miks meil on huvitav uurida Reichswehri kaadri, eriti ohvitseride, ettevalmistust. Seda uurimist toimetame eestkätt nende seaduste, seaduste, määrustikkude ja määruste varal, mis seni sellel alal välja antud Saksa Kaitseministeeriumi (Reichswehrministerium) poolt.

Missuguseid on siis Reichswehri ohvitseride ettevalmistuse põhimõtteid eelmainitud ametlike dokumentide järele? Meie leiame, et Reichswehri ohvitseri ettevalmistus sünnib kolmes peasuunas: 1) ohvitseri füüsiline kasvatus, 2) ohvitseri kui inimese ja kodaniku intelligentsi, iseloomu, tahtejõu moodustamine ja arendamine ning tema üldhariduse tõstmine ja 3) ohvitseri puhtsõjaline ettevalmistus. Ohvitseride iseloomu areng ja üldharidusliku pinna tõstmine on kõigepealt üksikute pataljoni ja rügementide ülemate kohuseks. Juhustel, kui väeosa mitmes garnisonis laiali, on ülemad ikkagi kohustatud juhtima alluvate ohvitseride tööd selles suunas.

Ohvitseride sõjaliste teadmiste täiendamine käib koos üldharidusliku pinna tõstmisega. Füüsilise arengu ja üldse tervislike nõuded on ohvitseride suhtes esimesel kohal.

Kõik ohvitserid nooremleitnandi ja leitnandi auastmetes peavad läbi tegema n.n. ringkonna katsed (Wehrkreis Prüfung¹).

Ettevalmistus mainitud katsetele peab arendama noorte ohvitseride teadmisi ja näitama sihid ning teed edaspidisteks teaduslikeks uurimusteks. Ringkonna katsete peamine eesmärk seisab aga selles, et võimaldada kõrgemale sõjaväe juhatastele saada selget ja õiget ettekujutust ohvitseride teadmiste ja sõjalise ettevalmistuse väärtusest ning tundma õppida neid ohvitseri alalisest kaadrist, kes kohased määramiseks oma üld- ja eriteadmistelt samuti iseloomult staapidesse, koolidesse ja väeosade adjutantideks.

¹ Iga aasta ilmub raamat „Die Wehrkreis Prüfung“, mis välja antakse Kaitseministeeriumi nõusolekul ja milles on toodud nimetatud katsete sisu, teemid, lahendused. Oleks huvitav ja soovitatav, kui „Sõdur“ valgustaks neid katseid, teeme, lahendusi jne. lähemalt.

Siit selgub, millise tähtsuse omavad ringkonna katsed. Sundides katsete abil noori ohvitseri teaduslikule tööle ja suunides teemidega seda tööd viiakse ühtlasi ellu ühine doktriin, luuakse tugev vaimline side ja nivileeritakse ohvitseride sõjalist ettevalmistust. Neil katsetel tehakse ka kindlaks ohvitserkonna see element, mis oleks mobilisatsiooni korral kohane teenistuseks staabis. Adjutandi valikule on pöördud eriline tähelepanu. Mitte „paragrahvi harrastajaid“ ei otsita, vaid andekaid ja üld- ning sõjaliselt hästi ettevalmistatud ohvitseri. Ringkondades peetakse vastavaid kandidaatide nimestikke.

Ohvitseride sõjaliseks ettevalmistuseks peale ülalmainitu on teenistus käik. Hoolitsetakse selle eest, et igale ohvitserile avaneks võimalus praktiseerida üksuste juhtimises (vähemalt suurematel õppustel). Sellega arendatakse ohvitseri kui juhi otsusvõimet ja juhtimise kogemusi, milliseid võib anda teinekord ainult elu.

Nagu eelpool mainisin, nõutakse ohvitserilt tervist ja füüsilist arengut. Ta peab olema osav laskmises, ratsasõidus, hippomobiil ja automobiil sõiduriistade juhtimises.

Sõjamängud (juhitud parimatelt sõjanduse tundjatelt), taktikalised teemid, harjutused kaardidel taktikaliste ülesannete lahendamiseks, loengud, rännakud, teaduslikud reisud (tutvumiseks tööstusega, raudteedega, maastikuga jne.) — need kõik on tarvitusel Reichswehri ohvitseri igakülgeks arendamiseks.

Sõjalised mängud ja taktikalised teemid pakuvad soodsaid võimalusi ohvitseridele end harjutada otsuste võtmises ja juhtimise praktikas oletatud sõjalises olukorras. Sarnased harjutused kutsuvad esile vajaduse põhjalikult uurida maksvaid määrustikke ja juhendeid. Sõjamängude ja taktikaliste teemide juhatamine usaldatakse andekate ja hästi ettevalmistatud kättesse vahet tegemata aukraadis.

Sõjalistes mängudes ja taktikalistel harjutustel kus võimalik võtavad osa harilikult kõikide sõjariistliikide ohvitserid. Seega kasvatatakse koostööd, ühist vaimu, ühist arusaamist, austamist üksteise vastu.

Talised tööd (kirjalikud tööd antud teemide peale) ja loengud peavad käsitama kas puht sõjaväe juhtimise küsimusi, või siis tehnilisi ehk jälle organisatsiooni küsimusi. Tähtsamate loengute pidamiseks määratakse eraldi valitud, vilunud ning suurte teadmistega ohvitseri.

Kõik ohvitserid peavad end harjutama loengute pidamises. Pärast iga loengut peetakse vaielusi.

Ohvitseridelt nõutakse teadmisi väljamaa sõjavägede organisatsiooni ja taktika üle; neid teadmisi kontrollleeritakse perioodiliselt.

Rännakute, taktikaliste jalutuskäikude ning välisõitude abil püütakse arendada ohvitserides oskust ja osavust ülesannete lahendamises maastikul, oskust ja osavust end orienteerida maastikul kaardi abil ning kiiresti lugeda kaarti.

Kõiki neid töid ja harjutusi juhitakse Saksa vaimule omase täpsusega ning metodislikusega: siin uuritakse, siin süvenetakse tõesse. Saksa juhatus ja Saksa rea ohvitser vaatab nendete tööde ja harjutuste peale kui oma teenistuse peamiste kohustuste peale. Saksa ohvitserkonnas on kindel arusaamine maad võtnud, et hästi ja kiirelt võib teist õpetada ainult see, kes ise hästi ettevalmistatud ja enda kallal teinud väsimata tööd. See arusaamine valitseb ülevalt alla — kindralis ja nooremleitnandis.

Kuid puhtsõjaväelise teadusliku töö kõrval peab ohvitserkonnas ka üldine kultuuri süvendamine käima ja selleks on suur töö ette nähtud ning kindlasti teostatav.

Saksa rahva majanduse ja poliitilise elu tundmine kõvendab sidet rahva ja sõjaväe vahel, seepärast ka nõutakse Saksa ohvitserkonnalt teadmisi neil aladel. Selleks on ette nähtud loengud ning talvised kirjalikud tööd. Teadmiste omandamine majanduse ja poliitika alal nõuab kestvaid uurimusi. Siin arvestatakse iga ohvitseri kalduvustega. Aastate jooksul rea temale antud teemidega soodustatakse temale süvenemise võimalus valitud alasse. Siin avaldub jälle Saksa plaanikindlus. Ka üldkultuuri alal on tähtis mitte ainult üldmõisted, vaid süvenenud arusaamine ja koguni spetsialiseerumine. Sarnane ohvitser, kes on hästi läbi uurinud teatava ala, suudab loengute varal paremini üldmõisteid teistele vähem vilunutele üle anda, ise jälle teistelt vastu saades teadmisi teistel aladel. See on vastastikune informatsioon kindla plaani järele. Kõik leitnandid ja kaptenid peavad iga kolme aasta jooksul esitama sarnaseid uurimise töid üldkultuuri alal.

Sarnast suurt tööd nõuavad Reichswehri ohvitserilt ametlikud korraldused. See töö tehakse kindla kava järele. Kindel ja raudne on juhtiv käsi, kuid kindel on ka ohvitserkonna pütud teadmiste poole. Meie aja Saksa ohvitser on väga töökas ja tagasihoidlik, sellest ka see asjaolu, et viie aasta jooksul on loodud see Saksa riigi poliitika tugi, millega kõik arvestavad ja . . . kindlasti kardavad! Mitte lõõksõna „militarism“ pole siin kartuse põhjuseks, aluseks, vaid Saksa ohvitserkonna raudne tahe ja väsimata töö. Pärast revolutsiooni esimestel aastatel oli Saksa ohvitserkond raskest olu-

korras — rahvas ei usaldanud ega austanud ohvitserkonda. Aga nüüd? Nüüd on kõikide tunnistuste järele Saksa ohvitserkond suures, väga suures lugupidamises terve rahva silmis, suuremas austamises kui seda oli enne suurt sõda, ja miks? Ainult selle ohvitserkonna töö läbi enda kallal.

Kuid ohvitserkonna püsiv töö ei ole mitte ainus hea vahekorra alus seltskonnaga. Ka riigi korraldused, parlament ja poliitika juhid on mõistnud, on arusaanud, kuidas peab sisepoliitika suhtuma ohvitserkonnaga.

Tartu rahu 6. aastapäevaks.

(2. II. 1920—2. II. 1926 a.)

Ed. Laamann.

Vaherahu.

Kui Judenitshi front läbi murti, oli enamlastel Eesti vastu ülekaalus vägi, mis koosnes 7-st ja 15-st punasest armeest. Need tungisid Narva peale, et sundida Eestit halvemaaid rahutingimusi vastu võtma Peterburi operatsiooni kordumise vastu. Halvenemine seisis ka selles, et Eesti oli naabrite poolt üksi jäetud. Balti konverentsil olid teised Balti riigid lubanud Eestiga koos rahuläbirääkimisele tulla, hiljem jäid nad aga kõrvalt vaatama ja saatsid Eesti esimesena, nagu katsejäneseks, et näha, kuidas enamlased ja liitlased selle peale vaatavad.

Eesti võis loota ainult osalist diplomaatilist toetust välisilmas. Osa liitlasi, nagu Lloyd George ja Ameerika Ühisriikide president Wilson, toetasid rahuläbirääkimisi. Wilson oli rahu üle läbirääkimisi enamlastega 1919 a. alguses pidanud, kuid need katsed ei olnud tagajärgi andnud. Eesti oli kogu ilma katsejänes, millest kõik oleks näinud, kuidas enamlastega rääkida saab.

Enamlased ise pöörasid samuti suure tähelepanu Eesti läbirääkimiste peale. Vene väliskomissar Tshitšerin ütles, et see on neil pearepeticioon läbirääkimisteks liitlastega. Kui Eestiga rahuläbirääkimised oleks õnnestunud, siis tahtsid nad läbirääkimisi alustada liitlastega. Enamlastele oli väga tähtis lääne piiriiriikidega rahu saada. Oli tähtis ka majanduslikult läbikäimist alustada teiste riikidega. Majandusline seisukord läks Nõukogude Venes kodusõja kestvusel õige raskeks. Trotski oli öelnud, et kui sarnane seisukord veel üks aasta kestab, siis hakkavad venelased käpuli käima. Neil oli äärmiselt tähtis Eestis saada akna Euroopasse, kust kõige tarvilikumaid aineid sisse võis vedada. Inglismaa suhtes oli enamlastel teada, et seal teatud vool nendega rahu tegema nõus on. Inglismaal oli Ida-Euroopa suhtes kaks voolu. Esimest esitas peaminister Lloyd George, teist sõjaminister Churchill. Viimane oli kogu aeg Vene valgeid, eriti Denikini toetanud ja oli peategelaseks Vene interventsioonis. 1919 a. suvel hakati inglise parlamendis Churchillile peale käima, et ta teadmata otstarbel Vene kodusõjaks palju inglise raha kulutab, kuna ometi teada on, et Vene valged mingit jõudu ei kujuta ja et neist midagi välja ei tule. Churchill seletas siis, et tema peab tähtsaks Vene piiriiriikide toetamist ja et toetus Vene valgetele on ka toetuseks piiriiriikidele. Nii oli Churchill inglise avaliku arvamise tõttu sunnitud piiriiriike toetama. Lloyd George oli algusest peale seletanud, et Vene valgete toetamisest ei tule midagi välja.

Ta tõi ette Prantsuse revolutsiooni kogemused. Inglise sõjariistus interventsioon oli seda venitanud 25 aastaseks sõjaks. Lloyd George ütles Vene kohta: „Laske revolutsiooni-tuli põleda omaette, siis põleb ta ruttu ära ja teeb kõige vähem kahju“. Ka arvas Lloyd George, et enamlaste vastu võitluses ei ole niivõrd

tähtsad sõjariistad kui leib. Kui venelased saaksid leiba, siis saaksid nad ka enamlusest jagu. Lloyd George arvas, et kompromissiga võib enamlastelt järelandmist välja pressida.

1919 a. lõpul on Lloyd George ettekuulutus täide läinud — Denikin hakkab taganema. Kõnes 9. novembril 1919 a. Londoni lord-mayori (linnapea) ametisse panemisel ütles Lloyd George — Venemaa sündmused olla näidanud, et enamlasti sõjariistus jõuga murda ei saa. Enamlastega tuleb läbirääkimistesse astuda. See Lloyd George'i kõne olisel sügisel üks suurem poliitiline sündmus ja märkis ära Inglis poliitika pöörde. Eriti Prantsusmaa, kelle selja taga Vene valged seisis, hakkas Lloyd George'ile ette heitma, et tema poliitika ei tähenda muud, kui Venemaa tükeldamist. Nende pealekäimistele, kellega olid ühinenud inglise parempoolsed vanameelsed, kes Prantsuse ja Vene valgete nõudmisi toetasid, vastas Lloyd George parlamendis 17. novembril. Lloyd George tuletas meelde, mis omaaegne vanameelne peaminister lord Beaconsfield Venemaa kohta oli öelnud: Briti impeeriumile olla kõige suurem hädaoht ilmas Venemaa, kes kui määratu jääliugustik lõunapoole nihkub, lähenedes ähvardavalt Indiale.

Sellega oli Lloyd George puudutanud sügavamast vastolu, mis Inglismaal on olnud Venemaaga. Ta on ikka kartnud, et Venemaa üle Turkestaani hakkab tungima India peale. Lloyd George tähendas ka, et Vene interventsioon tekitab väga suuri finantsraskusi, ning peale selle on ta lootusetu poliitiliselt. Kuna Vene valged tahavad ühist lahutamata Venemaad, on piiriiriikides soovid hoopis teised — nad tahavad iseseisvust. Peale selle tähendas Lloyd George, et Inglismaa huvidele ei ole nii tähtis Venemaa kui Baltimere rannik, mille kaudu Saksamaa tahab oma sissetungi Venemaale alata. Kui Inglismaa huvid kusagil esimeses järjekorras puudutatud, siis olla selleks kohaks Baltimere rannik, kus ka toetust esimeses järjekorras tuleb anda.

Niisugune oli Lloyd George kõnede sisu, mis sai kõige suuremaks poliitiliseks toeks Eestile, kui tema rahuläbirääkimisi alustas. Lloyd George poliitiline toetus Eestile ei piirdunud sellega, vaid hiljem, kui rahuläbirääkimised Tartus algasid ja kui näha oli, et enamlased suurtükkidega tahtsid oma diplomaatiat teha, pidas Lloyd George veel kolmanda kõne 15. detsembril 1919 a., milles ütles, et kui enamlased tahavad rahu liitlastega, siis tehku nad rahu kõigepealt nendega, kellega ise sõdivad. See oli kõige selgem märguandmine Venemaale, mis teha, et omi suhteid Inglismaaga parandada.

Kuna ühelt poolt diplomaatilised läbirääkimised liitlastega arenesid, käisid Tartus läbirääkimised Eesti ja Nõukogude delegatsioonide vahel. Nõukogude Valitsus oli lootnud, et eestlased kõik rahutingimused mõne päevaga kirjutavad. Selleks oli Tartu välja

sõitnud Krassin, kes siis pidi algama läbirääkimisi Lääne-Euroopaga, et Venemaale transiiti organiseerida. Ta pidas oma kõne väga kõrges toonis, seletades, et valged on löödud ja see täiesti Vene heast tahtmisest oleneb, kas ta Eestiga rahu teeb, või tuues mõne diviisi juurde, okupeerib Eesti.

Tõepoolest näeme ka, et kogu detsembrikuu kestes veeti Vene vägesid meie frondil juurde ja käimas olid ägedad lahingud. Esimene operatsioon algas 7. detsembril ja kestis kuni 22. detsembrini. Sellega lootis Venemaa Eestit rahu jaoks tühaks teha. Venemaa esimene nõudmine oli Eesti idaosa, eriti läbikäik Peipsi järve ja Soome lahe vahel oma kätte saada. Eesti ja Vene piir pidi jooksuma Kundast üle Sonda Pungerjani Peipsi äärde välja. Niisugune nõudmine, mis poole Virumaast ära oleks loiganud, oli Eestile vastuvõtmata. Küsimus lahendati Narva-tagusel sõjaväljal. Kuna 22. detsembril selgus, et punavägede katsed Narvat vallutada korda ei läinud, hakkavad enamlased oma nõudmistest taganema. Teisel pool Naroovat loodi neutraliseeritud piirkond, kus paariks aastaks keelati ära kindlustusi ehitamast. Sellega loodi Nõukogude Venele tagatis, et Naroova piirkonda ei kasutataks ära uueks pealetungiks. Varsti hakkasid venelased nõudma, et eestlased üldse ei tohiks Naroovat kaitseda Vene vastu. See nõudmine ei olnud enam sihitud tagatiseks Peterburi operatsiooni kordumise vastu, vaid Vene pealetungi võimaldamiseks Eestisse.

Nõue oli Eestile vastuvõtmata. Jõululaupäeval, mil ettepanek tehti, lahkusid venelased seletades, et tarvis mõni diviis juurde tuua, küll see lahendab küsimuse. Lahingud algavad peale Jõule ja kestavad 28-st kuni 30-da detsembrini. Enamlaste vägede hulk on suurendatud Narva all kuni 40.000-ni. Kaks armeed tungivad peale, et Narva vallutada. Ka see pealetung jooksis verest tühjaks, ja kui siis Vene delegatsioonile Tartusse teatati, et nende jõududega pole midagi peale hakata, kirjutasid nad vahe-rahulepingule alla. Tagatise küsimus lahendati sel teel, et niihästi Venemaa kui ka Eesti teineteisele vastastikku lubadused andsid, mille põhjal kumbki riik ei luba oma territooriumil teisele poolele vaenulikke sõjalist ega valitsuslist tegevust. Ühtlasi anti lubadus, et kolmandad sõjalised jõud, mis kumbagi territooriumil olemas, demobiliseeritakse. Meil maksis see Judenitshi ja enamlaste juures Eesti punase diviisi kohta. Need kohustused on meie poolt peetud. Judenitshi väed demobiliseeriti. Halvemini peeti seda lepingut Vene poolt. Kuigi nad esialgu Eesti punaväe osi demobiliseerisid, kuid pärastpoole kandis nad need väeosad üldisesse punaväkke üle. Loodi isegi erilised Eesti punaväe rühmad ja korraldati Eesti punaväe kursused kominterni pealekäimisel.

Meile oli eriti suure tähtsusega, et vahe-rahulepingu läbirääkimised lõppesid meie iseseisvuse tunnustamisega. See oli üks kõige suurematest aktidest meie iseseisvuse ajaloos, kus Vene riik, kelle alla Eesti oli kuulunud 200 aastat, tunnustas oma senise osa iseseisvaks riigiks. Sellest iseseisvuse tunnustamisest algas meie 31. detsembri vahe-rahuleping.

Vaielused, mis Tartus kuni vahe-rahulepingu allakirjutamiseni peeti, käisid selle kohta, kes oli sõda alustanud ja kus on Eesti rahvuslised piirid. Enamlaste delegatsiooni juht Joffe toonitas, et nemad on pidanud kaitsesõda, tuletas meelde Judenitshi operatsiooni Peterburi vastu, kus enamlased sunnitud olnud ennast kaitsma. Eesti esitajad — Poska, Piip, kindral Soots ja Püüman tegid selgeks, et Eesti sõda ei ole alustanud, sest et tal sõja algusel sõjaväge ei olnudki.

Siis nihkusid vaielused sellele, kuidas enamlased pealetungi Eestisse olid alustanud. Vene delegatsiooni kuulused tsariaegsed ohvitserid — Kostjaev ja Benkendorff. Kostjaev seletas, et kui Saksa väed

Brest-Litovski lepingu põhjal Baltimaa okupeerisid ning hiljem lahkuma pidid, siis jäi siia tühi koht järele, kuhu loomulikult enamlased valgusid. See seletus pani delegatsiooni esimehe Joffe piinlikku seisukorda. Joffe seletas — Vene pidanud Balti sadamaid liitlaste vastu kaitsma, kes siin omale toetuspunkte tahtnud asutada Peterburi valdamiseks. Niiviisi sõneledes üteldi üksteisele kibedusi, kuid kaugemale ei jõutud. Kui enamlaste pealetung oli Narva all äpardunud, siis olid enamlased nõus oma suurtest tagatistest nõudmistest loobuma. Algas Eesti piiri arutamine. Kindral Kostjaev seletas, et Petserimaa on olnud põline Venemaa ja tema rahvas, seda olla isegi Vene ajalokirjutajad — letipistsid — tõendanud, olla Vene „kriitshid“. Sellest vaielusest võttis osa minister Karl Ast, kes Petserimaalt Orava vallast pärit. Minister Ast seletas, et tema kuuluvat suure huvitusega, kuidas Vene kindral tahab teda venelaseks teha, kuna tema ennast alati eestlaseks pidanud. Lõpuks jõuti Petserimaa piiri asjus kokkuleppele ja piir tõmmati nii nagu ta praegu on. Hiljem selgus, et Petserimaa venelaste delegatsioon Joffe juures protesteerimas käinud, miks neid Eesti alla jäetakse. Joffe rääkis, kuidas tema selle vene delegatsiooni vastu võtnud. Venelased tulnud Joffe juurde kaebtusega, et enamlased tunnistavad kõikide rahvaste enesemääramist ja tahavad nüüd neid, venelasi, eestlaste kätte jätta. Joffe oli vastanud, see on tõsi, et enamlased tunnistavad rahvaste enesemääramist, aga kas teie olete ka ennast määrand. Teie pole eestlaste seljataga mässu tõstnud, teist pole keegi enamlaste poole ülegi läinud, tähendab, olete kõigega rahul olnud.

Nüüd jäid ainult majanduslised küsimused arutata. Neist oldi juba räägitud enne vahe-rahulepingu allakirjutamist. 1918 aastal olid meil läbirääkimised olnud Vene enamlastega riigiomanduste jagamise ja transiidi õiguse kohta. Brest-Litovski rahulepingu põhjal Saksa ja Vene vahel oli lubatud Venele Baltimaa läbivõtu, nii nagu seda eestlased olid ennem pakkunud. Mõtte, et Eesti kaudu võiks vaba transiiti ja vabu sadamaid saada Vene väliskaubanduseks, võttis Litvinov omaks ja pani ta Saksamaale ette, nii et Saksamaa selle Bresti lepingusse üles võttis. Niipalju oli majanduslisi aluseid läbirääkimisteks juba varematest läbirääkimistest olemas. Raskema osa läbirääkimistest moodustasid üksikasjad. Venemaa peahuvi seisis selles, et ruttu tegelikku rahu saavutada ja Eesti akna kaudu alata kaubavahetust Euroopaga. Selle tõttu tahtis Venemaa teha rahulepingu võimalikult väheste üksikasjadega. Eesti sai aru, et tema seisukord tol ajal kõige parem oli, kuna edaspidi, kui teised riigid alustavad samuti rahuläbirääkimisi Venega, tema seisukoht palju nõrgemaks muutub, mille tagajärjel täienduslepingute tegemine juba palju raskem on. Sellepärast nõudis Eesti delegatsioon, et ka majanduslepingud riigivaranduste jaotuse kohta otsekohe rahulepingusse sisse võetaks. See venitas rahuläbirääkimisi nii, et nad kuu aega kestsid pärast vahe-rahulepingu tegemist, kuid lõppesid rahuldavalt, nii et 2-sel veebruaril 1920 a. rahuleping alla kirjutati.

Varanduste jaotamine kestis kuu aega. Üldiselt võeti omaks põhimõte, et kumbagi riigi varandused jäävad selle riigi omanduseks, kelle territooriumil nad asuvad. Kuid iga riigil on peale varanduste, mis koha peal asuvad, veel keskvarandused. Nende keskvaranduste üle tuli veel erijutt, ehk küll Vene esitajad sellega esialgu nõus ei tahtnud olla, seletades, et väga palju Vene keskvarandustest olla Eestis, nimelt määratunud sadama ja sõjakindluse ehitused. On tõsi küll, et sõjaaegu maeti sadandeid miljoneid Tallinna kindlustustesse, kuid see on varandus, millest Eestil kasu ei olnud; seda enam, et venelased siit taganedes nad õhku lasksid.

Rahuleping.

Vene poolt seletati, et üldise viimastel aastakümnetel on Venemaa piirirahvaste peale palju rohkem kulutanud, kui Sise-Venemaa peale, millest olla tulnud Sise-Venemaa kehvakäämine. Ka selle peale tuli eestlastel vastata, et kuigi Venemaa piirimaade peale palju kulutas, et tähenda see veel, et piirirahvad sellest kasu on saanud. Venemaa kulutas palju venestuspoliitika ajamiseks piirimaadel, mis otsekohe vastu käis piirirahvaste kultuurilistele ja majanduslikele huvidele.

Pikki vaielusi tekitas ka riigi kullafond. Venemaal oli kogutud õige suur kullatagavara juhtumiseks, kui peaks sõda tulema. Venemaa teadis, et tema tööstuslised ressursid mitte suured ei ole ja et temal sõjakorral tuleb sõjavarustust osta.

Neid kullatagavarasid olid kokku pannud mitte ükski Sise-Venemaa elanikud, vaid ka piirirahvad. Enamlased pakkusid esialgul ainult paar miljoni, siis 5 miljoni ja nii see summa kasvas kuni lõpuks 15 miljoni peale kindlaks määrati. Eesti poolt nõuetavat summat aitas suurendada asjaolu, et venelased vastu ei tahtnud tulla Eestist Venesse evakueeritud varanduste küsimuses. Ilmasõja kestes viidi meilt väga palju varandust välja. Evakueerimist toimetasid niihästi vene kodanline kui ka sovjeti valitsused ja selle evakueerimise vastu seisid niihästi Eesti kodanlased kui ka enamlased. Väärtpaberitega oli lugu nii, et enamlaste valitsus anulleeris Vene riigi võlad ja omaltpoolt hakkas trükkima paberraha niipalju, kuni sellel enam mingit tegelikku väärtust ei olnud. Enamlaste majandusmeestel oli lapsik usk, et kui nad raha trükiivad seni kui see enam midagi väärt ei ole, siis kaob kapitalistlik kord iseenesest ära.

Kõik Eesti kodanikud, kes omasid Vene väärtpaberid, olid oma varandusest ilma jäänud. Kui kokku arvame kõiki Eesti kaotusi vaartpaberites, hoiusummades, evakueeritud varandustes jne., siis saame summa, mis mitte vähem ega rohkem välja ei tee, kui umbes 200 miljoni kuldrubla. See on varandus, mis Eestist on Venesse jäänud ja mida tagasi ei ole toodud. Peale nende varanduste olid veel pensiooni-kapitalid, mis Eesti ja Vene ametnikele palkadest moodustatud. Ka neid ei antud tagasi, kuid nende arvel loeti meie osa kullafondi suuremaks, nii et sellest Eesti valitsus ka pensione peab maksma.

Palju vaielusi peeti selle üle, et Venemaa välja peaks maksma oma väärtpaberid, sest tema on neisse mahutatud raha ära kasutanud. Selle peale hakkas Joffe seletama, et niisugune tagasimaksmine käiks töörahva huvide vastu. See oli kodukasvanud Vene sotsialistide õpetus, kuna mingisugune muu sotsialism ei tunne õigust teiselt maalt varandusi võõrandada. Joffe teooria oli õiguse pärast keskaja röövrahvaste teooria. Kui see enamlastele selgeks tehti, siis seletasid nad, et neil olla ka praktilised põhjused, miks nad neid summasisid välja ei taha maksta. Nad olla valmis varandusi tagasi maksma, kui tuleb üldine rahukonverents, millest ka liitlased osa võtaksid. Enamlased ütlesid, kui nemad maksaksid praegu tagasi ühele riigile tema raha ja väärtpaberid, siis voolaksid sinna kogu ilmast Vene raha ja väärtpaberid kokku.

Joffe imestas veel, kuidas võib Eesti töö- ja talurahval hoiusummasid olla. Tema arvates, need võivad ainult jõukamal klassil olla. Eesti sotsiaal-demokraadid seletasid vastu, et Eesti töörahval ei olnud seda kommet nagu vene töölistel, kes oma viimase teenitud kopika ära jõid. See seletus tekitas venelaste juures kibedust.

Edasi võeti lepingusse punkt, mis vabastas Eesti vanadest Vene riigi välisvõlgadest. See punkt on kuni viimase ajani palju sekeldusi tekitanud. Lääne-Euroopa mõttelaad on sama nagu hariliku

laenuandja mõttelaad, kes katsub sealt võlga kätte saada, kust iganes saada on. Prantsusmaa parlamentis võeti küsimus üles, miks Vene võlgasid mitte piiriirikeidelt sisse ei nõuta. Prantsusmaa oli Poolamaa tunnustamise puhul läbi viinud, et viimane osa Vene võlgasid maksab. Teiste Balti riikide tunnustamise juures Vene võlgade tasumist ei nõutud. Soomel oli juba vanast ajast Venest eraldatud majapidamine. Temal Vene võlgadega tegemist ei olnud. 1919 a., kui Venemaal kodusõda käimas ja seisukord halb, oli Nõukogude valitsus nõus välisvõlgasid maksma. Kui hiljem enamlased nägid, et neile enam elu kallale keegi ei kipu, ütlesid nad võlgade maksimisest ära. Pärast, kui näpud põhjas, hakkasid enamlased väliseid laenusid otsima, ning lubasid siis jälle vana võla arvel mõned % tasuda, millega võlad kustutatud oleksid. On näha, et see sehv Venemaal nii hästi ei taha õnnestada, nagu see meie väikesel kaubajuudil vahel õnnestub. Prantsusmaal ja Inglismaal on omal suuremad võlad tasuda Ameerika Ühisriikidele. Pole arvata, et Prantsusmaa ja Inglismaa oma võlad Ameerikale tasudes Venemaalt väljanõudmata jäta. On palju räägitud selle üle, et Ameerika Ühisriigid oma võla endiste liitlaste vastu anulleeriks. Ameerika poolt on seletatud, et kui tema laenu kingiks, siis tuleks eurooplastel varsti himu palju suuremaid kakelusi Ameerika toetusel toime panna. Et eurooplastelt ära võtta himu uueks sõjaks, peavad nad oma endiste kakeluste eest võlad tasuma.

On ette näha, et Vene oma pakkumisi Prantsusmaale tõstab ja hiljem ka oma võlad maksab. Kui venelased seda teevad, siis võetakse revideerimise alla ka Eesti-Vene rahulepingu varanduste jaotamise punkt. Võib olla, tuleb meil ka osa Vene võlgu tasuda, kui liitriigid Venega ja teiste Balti riikidega kokkulepele jõuavad. Kuid tuleb meeles pidada, et meie vabastamine Vene võlgade maksimisest oli tingitud sellest, et suur osa Eesti varandustest, mis Venemaale viidud, jäi tagasi toomata. Kui meie peame maksma osa Vene võlgadest, siis peab Venemaa välja andma need varandused, mis Eestist Venemaale viidud või seal anulleeritud.

Mis puutub valitsuse ja teadusliste asutuste dokumentidesse, siis lubas Vene need rahulepingu järele tagasi anda. Osa õngi neist tagasi toodud. Tagasi on saadud Tartu ülikooli arhiiv ja raamatukogu. Venemaal on veel tagasi andmata ka kirikukellad. Venelased nende tagasiandmiseks takistus ei tee, sest neil pole nendega midagi peale hakata — enamlased kirikuid ju ei tunnista.

Väga tähtis asi, mida venelased välja anda ei taha, on vabrikute sisseeaded. Vene omad tehased on sõdade kestvusel ära kulunud ja meie vabrikute sisseeadest peavad enamlased küünte ja hammastega kinni. Transiidi asi korraldati Eestiga nii nagu see Brest-Litovski lepingus läbi viidi. Samuti võeti rahulepingusse üles, et Vene võib Eesti raudteed ja sadamaid tarvitada. Eesti on seda rahulepingu punkti täitnud ja Venemaa poolt pole seni mingisuguseid kaebusi olnud. On isegi selgunud, et Venemaal on Eesti raudteid ja sadamaid kasutades vedu palju odavam tulnud kui enne, kus need Venemaa käes olid.

Kuna varanduste jaotusel venelased andsid Eestile palju vähem kui temal õigus saada oli, siis tekkis küsimus kompensatsioonidest. Et need kompensatsioonid kõik nii õhulised olid, nagu näiteks Eesti vabastamine Vene võlgadest, mida Venemaa isegi maksta ei tahtnud, siis tulid küsimuse alla ka reaalsamad kompensatsioonid. Venemaa oli valmis andma kontsessiooniks Eestile 1 miljon tiinu metsa — Põhja-kui ka Loode-Venemaal. See on lubadus, mille teostamisega pole veel sammu edasi saadud, kuna hiljem hakkas Venemaa metsi andma kontsessioonidena kõiksugu väljamaa ettevõtjatele.

Vastupidi sai Vene Eestilt lubaduse, et kui Narva kosk elektrofitseeritakse, siis on Venemaal õigus sealte jõudu saada. Vene poolt anti lubadus, et kui Moskva raudtee ehitusele tuleb, siis on Eestil õigus seda kontsessiooni omale saada ja väljamaalastele edasi anda. Üks kõige kõditavam punkt rahulepingus oli loobumine vastastikkum vaenulisest tegevusest. Enamlased mõtlesid selle all Vene valgete organiseerimist Eesti territooriumil. See kohustus võeti sel kujul üles, et kumbki pool ei luba oma territooriumil tegutseda organisatsioonidel, mis teise poole valitsust tahavad kukutada. Eesti poolt leidis punkt kohe täitmist. Judenitshi väed olid demobiliseeritud juba enne vaerahu allakirjutamist. Vene poolt täideti lubadus esialgul sellega, et Eesti punaväe diviis, mis eestlaste käest mitu korda peksa saanud, laiali lasti, kuid väeosad viidi punaväkke ümber, eriti 46. diviisi. Eesti enamlaste tsentrumid, kes olid moodustanud Eesti töörahva kommunaalvalitsuse, mis ühest Loode-Vene linnast teise kolis, sedamööda kuidas eestlased temal kannu peale käisid, jäid edasi tegutsema kominterni Eesti sektsiooni na. Kui Tartu rahu alla kirjutati, seletas selle sektsiooni esitaja Pöögelman enamlaste ajakirjas „Edasi“, et nad ei ole oma sõjariistu maha pannud, vaid rahu allakirjutamisest alaku uus võitlus.

Tartu rahu Eesti ja Vene vahel oli esimene lääne rahvaste katse rahu teha enamlise Venemaaga. Selle peale vaadati kui väga riskant katse peale. Ka eestlased ise said aru sellest, kui kardetav katse see on. Ühest küljest ei olnud nad kindlad, kuidas liitlased selle peale vaatavad, ja teisest küljest ei võinud nad teada, kui võrd enamlased oma lepingut hakkavad pidama. Tekkis küsimus, kas Tartu rahuleping ei saa olema paljas paberilipakus. Need kahtlused tegid Eesti avaliku arvamise tagasihoidlikuks. Kui Eesti ometi tagasi ei kohkunud, siis sellepärast, et Nõukogude Venemaa hädasti rahu vajas. Kui praegu tagasi vaatame, näeme, et see katse enamlaste tõesti tähtis oli. Selle läbi näitasid enamlased liitlastele, et nad võisid rahulepinguid teha ja neid ka pidada.

Esimesel ajal pärast rahulepingu allakirjutamist oli neil kõige rohkem selle täitmisega tösi taga. Pärastpoole, kui nad ära nägid, et ka teiste riikidega rahu olid saamas, hakkasid enamlased rahulepingu täitmisel venitama.

Üks peaaegu ennenägematu asi Eesti-Vene rahulepingu täitmisel oli suur rahvasterändamine, mis rahu allakirjutamisele järgnes. Rahulepingusse oli üles võetud punkt, et mõlemi riigi kodanikkudel on õigus teatava aja jooksul end kodumaale opteerida. Iseloomulikum Vene oludele oli, et Eestist Venemaale peaaegu keegi ei tahtnud opteerida, kuna vastuoksena Venest Eestisse soovisid pea kõik, kes aga sai. Eestisse tulid, kellele selleks õigus oli, ja ka neid, kellele õigust ei olnud. Opteeris tegelikult 100.000 inimest. Sada tuhat inimest pärast kurnavat sõda vastu võtta oli nii kehvale riigile, nagu Eesti, ennenägematu raskus, mis ennast mitmeti kuni siiaani on tunda andnud. Tung Eestisse oli niivõrd suur, et ka paljud võõrad ennast opteerida katsusid, kuigi neil selleks õigust ei olnud. Oli juhtumisi, kus isegi katsuti dokumente võltsida, et Eestisse pääseda. Keegi juut seletas opteerimiskomisjonis, et ta Eesti kodanik peaks olema, sest et ta raudteel olla sündinud just sel ajal, kui rong Tallinna ja Narva vahel sõitnud. Enamlased ütlesid, et kui nad tahaksid kõiki Eestisse lasta, kes soovivad, siis jookseks terve Loode-Venemaa tühjaks.

Kui Eesti Venemaaga hakkas rahulepingut sõlmima, siis tegi ta seda oma vastutuse peale. Sealjuures sai ta moraalset toetust ainult mõne Lääne-Euroopa voolu käest. Tegelikult muutus seisukord Tartu rahuläbirääkimiste aegu väga palju. Nimelt tehtakse 16. jaanuaril 1920 aastal liitlaste ülemnõukogu poolt otsus, et blokaad, mis Venemaa vastu kuulutatud, tuleb ära kaotada ja ärimehed, kes tahavad, võivad enda vastutusel Venega kaubelda. See oli nõnda öelda Eesti-Vene rahulepingu ametlik sanktsioneerimine liitlaste poolt. Ka pärastpoole ei olnud Eesti-Vene rahu hukkamõistmist liitlaste poolt kuulda, vaid liitlased ise hakkasid teistele piiriirikele Venega rahutegemist soovitama.

Kavatsused punases õhulaevastikus.

(Lõpp).

Muidugi oleks see meeletus, kui kategooriliselt ja erandita maksmapanna see autori väide. Sõjas tuleb esile juhtumisi, kus lennukilt tuleb pommitada erakorraliselt märke, millised asuvad ka kahurtule piirkonnas, sellepärast et ennem jõuab märgil olev lennuk pommid allavisata kui et kahurtuld nõuda. Kõik oleneb, kuidas kujuneb juhus, olukord, kuidas on märk.

Autor ütleb, et ka sideks on tarvis ja kasulik lennukit kasutada. Siin on huvitav tuua autori vaadet sideteenistuse alal, mis lõhnab lootuse järele sõjanda klassivõitluse alal ka rinde seljataga. Autor kirjutab: „Kui kujutada endale tuleviku sõda, mis oleks mingisugune vahepealne sõda klassivõitluse ning päris-sõja (endise sõja) vahel, kui arvata, et S. S. S. R. astub sõtta momendil, kus vaenlase maal on lõkkele löönud mässud, siis omab lennuk, kui side ja juhatamise vahend, hiigla tähtsuse.“

Lahinglennuväe (боевая авиация) ühe osa ja nimelt pommituslennuväe peale vaatab autor õige tumedate prillide läbi. Enne kui seisukoha võtta, kuidas tuleks Nõukogude Venes lahendada pommituslennuväe küsimuse, toob autor näiteid ilmasõjast, prantslaste lennuväe suhtes, siis kirjeldab katseid, mis tehtud Ameerikas ning Inglismaal peale sõda, ja teeb S. S. S. R. kohta järgmise otsuse: „Pommitus-

lennuväge on vaja õige piiratult arvul, aga mitte nõnda palju märke jaoks maastikul (üldine mõiste) kui õhuvõitluse otstarbeks, s. o. vaenlase aerodroomide pommitamiseks.“ See on huvitav väide, mis näitab, et punane lennuvägi himustab kergemini vastast tabada kui et selleks õhulahingusse astuda. On ju viimane raskem ja pikaldasem töö. Edasi ütleb autor: „Kõik muud märgid, nagu raudteesõlmed, transport, tsentrumid jne. on teise järgu tähtsusega pommitamiseks, kui võrd pommitus-osad ei ole kinni oma otsekohese tööga. Spetsiaal pommituslennuvägi, rohkem kui teda vaja on otsekohese ülesande täitmiseks (aerodroomid), oleks üleliigne.“

See autori väide on õige omapärane. Muidugi, küsimus seisab selles, kui võrd keegi riik suudab omale pommituslennuväge soetada, sest selle lennuväe jõust on tulemuseks, kuid keegi ei tohiks eitada seda, et pommituslennuvägi end ära ei tasu. Kui on küllaldane pommituslennuvägi, võib suured hulgad lõhkeaineid ja gaase vaenlase pinnale viia; seal on palju õrne märke ja küllaldane pommitamine annab kasu. Tehniliselt on seda täiesti võimalik teostada, küsimus seisab ainult rahas. Kui vaenlase pealinnas (ehk vähemaski, aga elulises tsentrumis) pommitamise läbi lõhkuda kõik sõjapi-

damiseks vajalised esemed, siis on sellega tehtud raske majandusline kahju (evakueerimine, kui palju tuli üksinda naiste ja lastega oleks) ja veel raskem moraalne kahju. Sellepärast ei saa nõus olla autori pessimistlike vaatega. Õigem oleks olnud, kui autor S. S. S. R. kohta oleks teinud järgmise diagnoosi: „Pommituslennuvägi on vajalik kõigi kaugete ja tähtsate märkide pommitamiseks vaenlase pinnal, aga et vaenlane saab olema suur, märke palju ja S. S. S. R. rahaliselt ei suuda tarvilikku suurt pommituslennuväge soetada (nõrk ei tasu end ära), siis loobume temast, ja loome teda ainult arvul, kui võrd vaja ülivõimu saavutamiseks õhus (vastase aerodroomide pommitamine)“.

Autor nagu loobub oma vaatest pommituslennuväe peale, kui edaspidi käsitab küsimust — „Missuguseid lendmasinaid meile on vaja?“ Ta ütleb, et tahtis panna iga lennuväe liigi oma koha peale ja seadis ülesanded järjekorda, kuid ei tulevat sugugi äraütelda ülesannetest (kõigist), mida täidab lahinglennuvägi, nõnda siis ka pommitamisest täielikult. Seega siis räägib autor nii ja naa. Väidab, et tema tahab kõiki täita, ainult originaalse lahendusega. Vaatame, milles seisab see. Selle kohta kirjutab autor: „Ei, ainult teostama neid (s. o. ülesandeid, ka pommitamisi A. S.) peame teistmoodi ja nimelt: 1) isemoodi lennuki tüübiga, 2) lennuosade isemoodi organiseerimisega ja 3) originaalse taktikaga.“ Edasi: „Meile on vaja lennuk, teeniv ühiselt meeskonnaga sõja, argi- ja pühapäevadel.“ Ja veel, „Meie universaalsus lennuki tüübis peab seisma selles, et ta vastaks suuremale osale armee nõuetele.“ Edasi kirjeldab autor selle universaal lennuki tüübi nõudeid: „Temal peab olema: 1) vahelduvad (horisontaalsed) kiirused, umbes diapasoniga 60—150—240 klm tunnis, 2) küllaldane tõusukiirus, 3) lagi 6000 mtr ilma laadungita, 4) kandejõud 12—15 puuda, väljaarvatud meeskond ja bensin, 5) tegevuse raadius 500 klm., 6) kindlus evolutsioonides, 7) manöövri võimalus, 8) lihtne ümberkäimine, 9) 3 kuulipildujat, 10) avar laskevälgi ja vaatlusväli, 11) pommitussihingud pommidele 10 nl. kuni 7 puudani, 12) radiotelefoni ja fotoaparaat, 13) mürata mootor, 14) isoleeritud baag, 15) võimalus maanduda vee ja maa peale. Neid nõudeid on võimalik tehniliselt täita. (Suur küsimus A. S.) Meie ei sea üles ideaalseid nõudeid, vaid kombineerime saavutusi tehnikas, kõik ülalnimetatud nõuded ei pruugi olla lennukis orgaaniliselt, vaid nad olgu mehaaniliselt külge pandavad ja ära võetavad nagu nõuaks igakord ülesanne. Sarnane lennuk, suurte vahedega omas kiiruses võib töötada öösel ja päeval (öösel on vaja maandumiseks väikene kiirus). Sellega meie võime loobuda spetsiaal öösisest lennuväest.“

Lennuasjanduse näitusel 1924 a. Tšehoslovakkias oli Inglismaa poolt väljapandud meile vähetuntud hävitaja „Siskin“ mootoriga Armstrong Siddeley Jaguar 350 H. P. kiirusega maa läheduses 230 klm. 7000 mtr. kõrgusel 209 klm. ja maandumisel 80 klm. Seal samas oli väljapandud prantslaste Gourdou-Leseurre mootoriga Hispano-Suiza 180 H. P. kiirusega maa läheduses 285 klm., 5000 mtr. kõrgusel 220 klm., maandumisel 65 klm. Sarnaste kiiruste juures lennuk võib olla suurepäraline luuraja; tõusu kiiruses võib alistuda, lagi on vaja selleks, et teha luuret ootamata, käia sügavasse seljataha, olles kättesaamatu zenii kahurväele. Kandejõud 12—15 pd., lubades kaasa võtta kergeid pomme 10—12 tk. ehk 2 pommi à 7 pd., annab mitmesugused võimalused pommitada suuri ja vähemaid märke väljasõjas. Raskeid, 7 pd. pomme võib kaasa võtta, kui pommitada aerodroome, jaamasid ja linnasid. Lennuk, kellel sarnane kandejõud, võib manöövrisõjas küllalt pommitaja ülesandeid täita, selle paremusega, et ta võib end hästi kaitsta. Seda kandejõudu on kerge kasutada, et

suurendada tegevuse piirkonna raadiust, juurdehitades bensiini anumaid.“

Kõige pealt eksib siin autor andmete toomisega „Gourdou-Leseurre“ kohta. See lennuk on meile hästi tuntud ja ta pole kunagi üle 248 klm. tunnis annud, see on kõige suurem kiirus, mis kunagi on saadud selle lennukiga Pariisi Villacoublé aerodroomi mõõdu-kilomeetritel katsete puhul, mootoriga 180 H. P. Teiseks, kust võtab autor võimaluse tõendada, et see lennuk või mõni teine temale omadustelt sarnane lennuk suudab kaasa võtta 12—15 pd. pomme. See on võimata. Aga nüüd veel teine iste vaatleja jaoks, sest see tüüp on üheistmeline, see on jälle uus raskus. Ja kui sarnase tüübi tegevuse raadiusi pikendada 500 klm.-ni (praegu on umbes 300 klm.) tuleb juurde lisabensiini raskus, nõnda et pommidele midagi üle ei jää. Kuidas sarnase lennukiga pommitada? Ja lõpuks, meie loome väga kahtlaseks, et tehnika suudab anda sarnast tüüpi, mis oleks tarbekorral hävitaja, luuraja ning pommituslennuk. Igatahes sarnast tüüpi praegu olemas ei ole ega saagi olema, sest iga lennuk, ehitatud oma kitsa ülesande jaoks, on omaduste poolest alati tugevam ja parem autori poolt soovitatud „Universaal“ lennukist, kui oletada, et see „Universaal“ lennuk saadakski kord. Võimata on ehitada „Universaal“ lennukit (hävitaja, luure, side, pommi, mere), mille, ütleme, hävitaja omadused oleks sama head kui lennukil, milline on ainult hävitajaks ehitatud. Sellepärast on lennukid igalpool ülesannete kohaselt liigitatud ja jäävad sellestena, ainult liigitamise teel on võimalik maksimaalseid omadusi lennukile tehnika läbi külgepookida. Igaüks teab aga, kui tähtis on lennuki kvaliteet. Seda külge ka autor kriipsutab omas raamatus väga tihti alla. Nõnda näeme meie, et autor ei too küllalt selgeid seisukohti, soovides liita armee lennuväe ja lahinglennuväe ülesandeid ja neid täita andes sõjas omapärasele lennuki tüübile. Ka ülesannete hindamine vajaduse ehk mittevajaduse mõttes on tume, lainelt lainele heljumine, järjekorda seadmise vastu aga ei saa vaielda.

Edasi selgitab autor, missugune lennuväe üksus on vaja S. S. S. R.-ile luua ja missuguse väeüksuse juurde anda. Tema kirjutab alguses: „Universaalse lennuki juurest läheb teie universaalse salga (üksuse) juurde.“ Sarnase üksusena näeb autor ette korpusele ühte lennusalga 6 tegeva lennukiga. Autor ütleb: „Kuu lennuki juures ei ole koosseis ja transport mitte suur — 1 mehaanik, 6 motoristi, 6 abimotoristi, 8—10 inimest igasuguseid spetsialiste, 6—8 vaatlejat, kantsleli 3—4 inimest, aerodroomi komendant 20 meest, 20—30 inimest transpordis, üldse kokku umbes 100 meest. Instrumendid, tagavara osad, pommid, padrunid jne. peavad mahtuma 2—3 veoauto peale.“

Näha kohe, et Venemaal vähe tehnikat on, inimesi aga laialt, kuue lennuki jaoks tervelt sada meest. Meie omale sarnast luksust küll lubada ei saa. Igatahes 6 lennukit, olgu nad nii „universaalsed“ kui tahes, korpuse peale on vähe, isegi väga vähe.

Autor parandab olukorda osalt sellega, et soovib moodustada üksusi (osalt reservi näol) armee, rinde ja vägede ülemjuhataja juures.

Kaunis üksikasjaliselt autor peatub lenduri ning vaatleja juures, ning ütleb kokkuvõttes järgmist: „Lendur ja vaatleja peavad teineteist täiendama. Nende teenistuses on see kollektiivne vaev, milline ei tunne „sinu“ ega „minu“, sest et „sinu“ ja „minu“ ühtemoodi viivad mõlemad võidule või kaotusele. Lendur ja vaatleja tegevuse hindamine peab sündima koos. Nende töö resultaat ei saa olla mitte ühine. Nende kollektiivses töös, see kes päästab teist, päästab ennast. Mitte sündimise ja alluvuse (tuleb alati meespidada A. S.) najale ei toeta nende kahe sõduri vahelkord, vaid täielisele usaldusele ühe elu teise kätte anda.“

Õhusõja olukorrale tuleb juurde lisada, et meie tulevane vaenlane saab meie vastu ülesnäitama orgaanilist mitte sallivust ja viha. Saab olema lahingus visa ning julge. Loota, et saaks killustada tema psühikat oleks asjata. Olles organiseeritud fashistlike meetodi järele (puhtõpetiline töö, aga lööklausetega A. S.), koosnedes burshuasia pojakestest, kapitalistiline lennuvägi saab omama tublisid lahingumehi, sellepärast nad saavad kaitsema oma elu ja vara. Ja nende vaatekohast on neil õigus. Ainuke asi, mille peale meie võime loota — on lootus nende motoristide peale, kelle huvid on meie huvidele lähemal.“

Nõnda siis loodab autor, et pimedad kihutustöö ja Juuda kopikate peale lähevad välja ainult motoristid, rikkudes masinaid, loopides tsilindritesse mutreid jne.

Käsitades aerostaatide kasutamist, leiab autor, et neid on tarvis, ja sellepärast neid kaotada ei saa. Kuid autor arvab, et praegusel ajal ei ole nemad enam õiges kohas, õiges alluvuses. Tema ütleb: „Ei varustamises, ei õppuses, ei ehituse printsiipides, ei taktikas, ei organisatsioonis, ei tegelaste psühikas ei teenistuses ega alus, isegi mitte ajaloos — ei ole midagi ühist lennuväe ja aerostaatide vahel. Need riistad tulevad anda kuuluvuse kohaselt kahurvälke.“

Selle väite vastu ei ole vist küll kellegil midagi ütelda.

Autor tunnistab ühist lennuväe, aga mitte eraldi maa ja merilennuväe. Viimane eraldub ainult oma tegevuses sellega, et maandub ja tõuseb veepinnal, aga see pole põhjuseks eraldamiseks. Sellepärast tulevat nende kahe, õigemini ühe, lennuväe tegevust rahu ja sõjaajal ka ühiselt juhatada, millega avaneb võimalus maksimaal kasu saavutada. Tähtsamaks ülesandeks tulevat lugeda S. S. S. R. kallaste kaitsmist, mida aga võib teostada kogu punase õhulaevastiku osavõtmisega sellest kaitsetegevusest. Muuseas autor kirjutab: „Meile on erilise tähtsusega dessant operatsioonid, sest et meie peavaenlased võivad meile tulla ainult mere kaudu. Nendes operatsioonides võib tegutseda terve lennuvägi. Temal on kerge asuda domineerivas seisukorda, sest vaenlane oma laevastikuga võib kaasatua väikese lennuväe. Lugesed, et iga riigi laevastikus on 2—3 aviolaeva, iga laev toob kaasa 30—50 lennukit, võib vaenlane meie kallaste peale väljasaata 100—150 lennukit. Avio-laevad tegevuse vabadust ei luba, nende pommitamine on lihtne. Meie lennukite suured koondused võivad tuntavalt takistada vaenlase dessante. See on väga kasulik operatsioon meile. Muidugi, kui need dessandid maale ei panda kusagil Rumeenia, Eesti ehk Läti kallastel. Neil kordadel tuleb pealesuruda maapeal, et meie õhuvägi ulataks tegutseda. Soome kaldaid saame ilma selletagi kätte, väljaarvatud sadamad, millised asuvad põhjapool Helsingit.“

Üldist aerodroomi klassifikatsiooni käsitades, nõuab autor, et piirkond, mis kannab nime „õhu hädaohu piirkond, jaotataks kahte ossa — kordoni tagune (vastase maa-ala) ja oma territoorium. Esimest osa peab alaliselt uurima ning ta olgu järelvalve all, kuna teises osas peab teostama kõik

vajalised eeltööd. Nende tööde kohta lähemalt ütleb autor järgmist:

„Seljatagused peaaerodroomid (rahuagegsed seisukohad) reservide koondamiseks — on aerodroomid stantsionaarsed. Nende ülesandeks on: õhujõudude koondamine mobilisatsiooni korral, varustamine, treenerimine, aerodroomi võrgu spetsiaal artiklitega varustamine, ja teadete teenistus ilmastiku üle. Läbilaske võimalus — 50—60 lennukit korraga. Neil aerodroomidel on täieline sisseseade ja alalised ehitused. Asukoht — raudtee ligidal kapitaalremontide töökojad.

Rinde aerodroomid — poolajutised asutused. Nende ülesanne — teenida tsentrumina õhujõudude gruppereimisel rindel ja vastu võtta seesuguseid tsentrumitest, edasiandes rindele, ning ümberpöörduvalt. Nende aerodroomide sisseseade on vältüüpi, ehitused ajutised. Asukoht — raudtee läheduses. Töökojad kergemate remontide teostamiseks.

Väliaerodroomid — liikiv, muute kohaga seotud sisseseade, lennuüksuse koosseis seisev. Ehitused ja abinõud — rännaktüüpi, passiiliku ülesseadmiseks igasugusel maalil, pikkuse ning laiuuse mõeldud 300—400 sammu. Jooksva remondi jaoks tööriistad. Kaugus raudteest — 20—25 versta. Kui kaugemal, siis peab lennuosal olema kõvendatud transport. Väliaerodroom koosneb: 1) üksuse tööaerodroomist, 2) tagavara aerodroomist seljataga ja 3) maandumise kohtadest väeosade ligidal (staabid, kahurväe grupid, jne.) arviliselt 3—5 kohta.

Tööaerodroomiks nimetatakse sarnast aerodroomi, kus lennuväe üksus asub öösel ning toimetab jooksvaid remonte.“

Autor soovib, kui aerodroomid asuvad teineteisest kaugemal kui 50 versta, organiseerida vahepeal veel maandumise kohti. Kogu aerodroomide võrk peab olema ühendatud raadiosidega, ning kui võimalik, telegraafiga ning telefoniga. Iga aerodroom peab vähemalt 2 korda ööpäeva jooksul uurima ilmastikku ning saatma laiali teateid.

Lennutööstuse kohta mõtteid vahetades, leiab autor, et Nõukogude Venes tuleb vähemalt lähemate aastate jooksul täielikult loobuda metalllennukite ehitamisest, ehitades ainult puust konstruktsioone, ehk kui tahetakse vähesel arvul metall tüüpe ehitada, siis ollakse sunnitud allumiiniumi ning durallumiiniumi väljamaalt sissevedama. Puust konstruktsioonide ehitamine S. S. S. R. pinnal ei leidvat mingisugust takistamist, see töö võida hea eduga sündida. Kui tulevat raskustest kõneleda, siis mootori ehitamise juures. Kodumaa tööstust tulla toetada ka siis, kui lennuki hind mitukorda kallim tuleb kui välisturult ostes. Tahetakse täiesti vabaneda võraste mõjust.

Autori poolt kokkuseatud raamat on kokkuvõttes väga huvitav, see töö on esimene tõsisem töö, mis Nõukogude Venes lennuväe taktita alal ilmunud. Soovitav on, et meie lennuväelased seda raamatut läbi lugemata ei jätkaks. Arvatavasti ilmuvad varsti Nõukogude Vene lennuasjanduse kirjanduses arvustused ning vastuväited A. V. Sergejevi tööle, eriti tema omapärastele väidetele. A. S.

Mõned andmed sv. tuvijaamast Batumi kindluses.

A. Ungern-Sternberg, sv. ins.

Käesolev artikkel on kirjutatud peajasalikult andmetel, mis mina omandasin teenides ohvitserina tuvijaamas. Sidetuvide asjandus on väga vana. Vähe on sellesse viimased sõjad toonud muudatusi. Seepärast võiks minu poolt siin esitada andmed olla huvitavad ja teatud piirini pakkuda näpunäiteid sidetuvide asjan-

duses. Olen jälginud sõjakirjanduse järele sidetuvide asjandust N.-Venes. On näha, et seal, näiteks Viitebski Pihkva ja teistes tuvijaamades, on see küsimus lahendatud minu artiklis mainitud alustel.

Omaval ajal oli Batumis, Mihailovski kindluses tegutsemas sõjaväe tuvijaam, mille ülesandeks oli

sidepidamine Kaukasuse asevalitseja lossi ja Mihailovski kindluse vahel. Asevalitseja loss asus Tiflisis, Batumist ligikaudu 300 kilomeetri kaugusel.

Tuviposti alus seisab selles, et tuvi harjub oma alalise elukohaga, ja kui ta on sealt mujale viidud, tuleb pea tagasi väga kauge maa tagant.

Täiskasvanud tuvi lennukiirus tunniss kõigub 50 ja 60 kilomeetri vahel ja mõnikord isegi 100—110 kilomeetrit. Sarnane suur kiirus on võimalik ainult lähikese maa peal, kuna suure maa ärallennates tuvi väsib ja seega väheneb tema lennukiirus. Tuvi kiirus on leib ilmast, päeva ajast, tuvi tervisest ja muudest põhjustest, missugused võivad avalikuks tulla tuvijaama juhi alalise ja väsimatus praktikas.

Arusaadav, et halva ilmaga tuvi oma ülesannet täidab kauem, sest tal tuleb teel ennast varjata halva ilma mõjude eest. Ja isegi võib olla, et ta ei tulegi tagasi, sest kas murravad tema ära rõvloomad ehk linnud, või meelitatakse ta ära metstuvi poolt. Igatahes, halva ilmaga ei või tuvisid välja saata. Ainult äärmised juhtumised võivad erandiks olla.

Kõige parem on tuvisid välja saata koidu ajal, päeval ja vara õhtul, kuid mitte pimeduse tulekul. On tarvis ärallennu aeg nii välja arvata, et tuvid jõuaksid sihtkohta valges.

Lõunamaal, kus videvik algab ruttu, saadeti tuvid välja varem, kusjuures arvati tundide järele välja, et nad oleks päral, kui on veel valge, sest tihti lendavad väsinud tuvid pimedas endid vastu telegraafi traati, heledalt põlevaid laternaid, prošektoreid ja muid asju surnuks.

Batumis peeti kord väga omasarnast „jaht“ ilma püssita põldpüüde, tedrede ja muude rändavate lindude peale. See oli sügisel kui linnud lendasid soojale maale. Linnud, kes olid teel jäänud halva ilma ja ruttu algava pimeduse kätte, olles ühes sellega väsinud, lendasid linna poogenlampide, majakate ja muude asjade vastu, kusjuures said surma ehk haavatud niivõrd, et edasi lennata ei saanud. Need ohvrid korjati ära ärkvelolevate „jahimeeste“ poolt. Mõnikord tulid need „jahimehed“ põlevate laternatega välja, mille vastu linnud lendasid ja maha langesid. Ka tuvid langesid sarnaste jahimeeste ohvriks.

Haige tuvi täidab viletsalt tema peale pandud ülesannet ehk saab hoopis hukka. Sellepärast haigeid tuvisid ei või postiks välja saata, vaid neid peab kodus lastaretti jätma, arvates haigete nimekirja. Spetsiaal väljaõpetatud vet. velsker peab hoolt kandma, et tuvid terveks saaks. Batumis oli velsker ühtlasi ka toitlustaja. Jaamas peab olema vastav tuvide apteek.

Ka tühja kõhuga tuvi ei tohi välja saata, sest siis võib ta kojujõudmisega hiljaks jääda, otsides omale teel toitu; paljusõõnud tuvi lendab samuti kauem. Üldiselt peab tuvi nii palju sõõnud olema, et tema peamõte lennul poleks toit, vaid koju jõudmine.

Tuvide jaama ruumid olid järgmised: kaks kasarmut põrand pinnaga 4m × 2,8 m kumbki, kuna keskel vastuvõtte ruum, põrand pinnaga 2,8m × 1,8 m.

Tuvid asusid kapisarnastes ruumides, millede pikkus 70—80 cm, laius 50—60 cm ja kõrgus 50—60 cm, vahseinaga keskel, missugune algas tagumisest seinast, kuna esimese seina vahele jäi 20 cm suurune vahe. Selle vaheseina külge põiki ruumi kinnitati 20 cm kõrgusel põrandast pulgad, kus peal tuvid istusid.

Ülejäänud osa ruumist oli määratud lendamiseks, kui tuvisid välja ei lastud.

Igasse puuri pandi ümargune gipsist pesa, mis hästi hoiab soojust ja imeb endasse niiskust. Alguses tarvitati savist pesi, kuid varsti loobuti neist, sest need ei imenud endasse niiskust, ega pidanud soojust isegi suvel.

Uksed puuride ees olid pilbastest. Ukse keskel oli väike puust uks hingedel ja käis lahti ülevalt alla. Ukse pilbaste laius 2 cm, vahed 5 cm, selleks, et

puuris väga pime ei oleks. Riiv pilbastest uksele oli vedruga, nagu kahepoolega kapi ustel.

Puurid ei olnud mitte põrandal, vaid 1 meeter põrandast kõrgel, et kerge oleks põrandalt kõik kätte saada. Puuriks tarvitati 1/2" laudu.

Vastuvõtte ruumi põrand oli asfaldist ning seinad ja lagi valgendatud.

Vastuvõtte aken oli teistest akendest kõrgemal ja väikesem, ning välimise ja sisemise aknalauaga. Sisemine aknalaud seis koos kahest pooltest mis olid üksteisega ühenduses vedruga. Vedrud olid sarnased, et lauale istuv tuvi oma raskusega mõjus niivõrd vedrude peale, et ühendas elektri kella kontaktid. Niipea kui mõni tuvi tuli postiga ja istus lauale, helises kell jaama korrapidaja juures.

Et tuvid äraharjaks vastuvõtte aknaga, püüti neid tihemini toita vastuvõtte toas, ehk toas eespool vastuvõtte tuba. Selle peale meelitati toiduga tuvisid aknast sisse lendama; üldiselt püüti, et tuvid harjaks sisse lendama nende „paraad uksest“ ja mitte hirmu ega väärnaga, vaid rõõmuga, kui nemad tulid reisult tagasi. Visa meetodilise tööga saavutati rohkeid tagajärgi.

Palju oli tarvis harjutusi tuvidega, et nemad võidaksid hästi äraanda posti eksami. Katsetel häid tagajärgi annud tuvidele anti nimi, number ja arvati väeosa käsukirjaga postituvide koosseisu. Mihailovski kindluses oli kuni 400 paari tuvisid. Tuvi number kinnitati jala külge kummist rõngaga.

Kirjavahetust toimetati tuvidega mitmel viisil. Üks neist järgmine: postiks määratud kiri vähendati mitu korda (näit. 28) isesuguse ülesvõtte aparadi abil. Sarnaselt saadud vähendus keerati rulli ja pandi tuvi ehk ani sülle sisse. (Sarnaseid sulgi peab jaamas varuks olema). Siis tehakse tuvi saba lehvikusarnaselt lahti, niidiga (parem siidi) seotakse sulg nii, et asuks tuvi sümmeetri pinnas, sest muudu tüvil on raske lozul tasakaalu hoida. Ka on väga tähtis, et tuvi raskuse keskpunkt ei nihkuks kirja raskusega omast normaalsest seisukohast, sest ka see mõjub kahjulikult tuvi lennu peale. Tuvide väljasaatmist toimetav isik peab hästi ära õppima posti kinnitamise tuvi külge, et mitte kunagi selles eksida.

Kui kiri on väike ehk leppemärkidega, siis võib ilma aparadita läbisaada. (Prantsusmaal on viimasel ajal suuremat tähelepanu pöördud sidetuvide peale. Seal on ka leitud mitmeid uusi meetode ja abinõusid teate tuvi külge kinnitamiseks).

Toitu anti tuvidele regulaarselt teatud normis ja ajal: iga 1 1/2—2 tunni tagant, kusjuures esimene kord oli vara hommikul, kuna viimane kord enne magaminekut. Söötmiseks võib neid harjutada kokkutulema kella, vile ehk mingi muu hääle peale.

Toitmist toimetab toitlustaja ning pidas ka selle üle aruannet. Söögiks tarvitati maisi, erneid, riisi, nisu, rukist ja tangu.

Perioodiliselt lasti kõik tuvid välja lendama, et ruume tuulutada.

Jaama ümbrusesse on soovitatav istutada üksikud puud, millede okstel lendlevad tuvid võiks puhata. Rõõvlindude vastu tuleb sarnastel lendudel ülesseada vahid.

Mihailovski kindluse tuvi jaam oli asetatud väga mõnusalt Kahaberi mäe veerule — tükat taimestikuga kaetud. Kaitsemisel rõõvlindude eest, missuguseid mägedes palju, paistis jaam ülevalt selgelt silma.

Tuvid seltsivad hästi neid teenivate inimestega, iseäranis toitlustajaga, keda tuvid ümberpiiravad tema ilmunisel. Toitlustajaks peab määrama inimest, kes linde armastab. Hiljem tuvid juba ise näitavad oma usaldust nende toitjale — väljendavad oma tuvi-armastust.

Üldiselt on tarvis jaam nii sisse seada, et tuvid kõige hingega oma kodu armastaks.

Tuvide ei meeldi kui teda tihti käte vahel hoitakse ja tuvide meelitus ei seisa mitte silitamises, nagu mõnede loomade juures, sellepärast tuleb sellest hoiduda. Parem tuvidega ümber käia rahulikult, küllaldaselt ja hästi neid toita, mitte hirmutada — püüda kasvatada usaldust neis imestamiseväärt tundelikkudes lindudes. Kätega tuvide puutumine peab kategooriliselt ära keelama ja sellest üleastujaid karmilt karistama.

Tuvide õpetamise viis Mihailovski jaamas oli järgmine. Kergetes korvides said tuvid partiide kaupa raudteel veetud Batumist välja Tiflisi poole kilom. 5—10 ja sealt lasti koju. Korvid olid ruumikad ning õhu ventilatsioon oli hea. Korvidel ehk kastidel peab olema äravõetav kaas, et korvi sisemust oleks hõlbus puhastada.

Selle järele veeti tuvid juba 25 klm. kaugusele (Katulet jaam) jne. iga õpetunniga lisades 15—25 klm. juure kuni viimane punkt oli Kaukasia Asevalitseja loss Tiflisi linnas (300 klm.), kust tuvid jaama lendasid 4 tundi.

Harilikult tegi tuvi peale väljalaskmist mitu ringi algpunkti kohal, ja valides õige sihi, algas oma teed. Peale selle õpetati tuvisid aegajalt posti kandma ning peale mõne katse arvati väeosa käsukirjas postituviks.

Posti peab saatma mitmes eksemplaris, näit.: 2—3 eks. 2—3 tuviga, sest tihti juhtub, et tuvi kaob ettenägemata põhjustel ära: kas sureb teel, või murtakse röövlindude poolt. On juhtumisi olnud, kus ematuvid toovad jaama metstuviseid ehk linna mitte postituviseid. Kõik sarnased külalised peab hävitama, et nad ei saaks postituvidele kudrutada sellest kuldsest vabadusest, mida nemad maitsevad.

Jaama ümbruses võib tihti näha röövlindude, kes õhus tiirlevad otsides magusat suutäit. Selleks, et ära hirmutada või ära hävitada need külalised, kes palju kahju sünnitavad tuvide peres, anti Mihailovski tuvi-jaama sõduritele 5 jahipüssi ja igaüks sai teatud tasu iga röövlinnu peale. Tasu väljamaksmine sündis Mihailovski kindluse staabis kviiitungi järele, missugused välja anti jaama juhatajale-ohvitserile. Ka peab kasse, rotte ja hiiri hävitama, kuid mitte

kihvitamisega, sest selleläbi võivad ka tuvid kogemata kihvti saada.

Mihailovski jaama meeskond seisis koos: ühest nooremast ohvitserist-juhatajast, kahest allohvitserist, ühest toilitustajast, kes ühes ka velskeri kohuseid täitis, 12-dest tuvigrafistist ning 4-st koristajast (arvud umbkaudsed).

Meeskond peab koos seisma loomaarmastajatest inimestest, sest vastasel korral ei edene asi. Ka üks ainuke südamega inimene komandos, kellele ei saa osaks tuvide usaldus ega poolehoid, toob kaasa ebakõlasid purustades alatud töö. Sellepärast peab sarnane isik ajaviitumata komandost ära saadetama.

Meeskonna kõlbulikkus või mittekõlbulikkus tuvide kasvatamises tuleb ilmsiks iseenesest lühikese aja jooksul. Tuvide ja iga isiku vahekorras võib näha viimase kõlbulikkust.

Peab meeles pidama, et mitte ruttu ei lähe tuvidel meelest hirmutamise. Kana peab kartvate tuvidega töötama, et neid jälle normaalselt oleks viia. Sarnast eksitust on mõnikord isegi raske parandada. Siis peab ümber tegema sisseseade ja mõnikord isegi asukoha ümber vahetama, mis on seotud teatud raskuste ja kuludega.

Praegusel ajal, nüüdsete sideabinõude arenemisel, siia hulka arvates ka raadiot, postituvide ei ole küll sidepeabinoõuks sõjaväes käskude edasitoimetamiseks, kuid siiski peab tuviposti peale tõsist tähelepanu pöörama, kui äärmise ja posti väga odava edasitoetamise vahendi peale. Peab tähendama, et sarnane sidepidamine võtis omale juba vanal ajal palju tähelepanu ja on teatud austamiseväärtus.

Ehk küll praegusel ajal on tuvipostil palju vastaseid, ei tuleks seda tähele panna, vaid seda sideharu edendada.

Kulude ärahoidmiseks ei ole tarvis ette võtta isearalisi tuvijaama ehitusi.

Kõige paremaks asupaigaks tuvidele meie oludes on elumaja põõning, vastavalt selleks täiendatud ja ümberehitatud. Meil ongi sarnaselt ehitatud tuvide baas postituvide kasvatamiseks. Sellele asjale on alus pandud õige käega, missugune õigel asjaajamisel ei viivita ka andmast positiivseid tagajärgi.

Tartu sõjaline minevik.

Tartu on vana Eesti maalinn. Millal ta asutati, on praegu veel täpseid teadmata, kuid igatahes on ta üks vanematest. Keskajal, olles Ugaunia tsentrumis, oli ta juba tähtsaks vastupanu punktiks kallaletungivate venelaste, liivlaste, leedulaste ja lätlaste vastu.

1030 aastal oli Tartu juba niivõrd kindlustatud, et tema allaheitmine Vene vürstilt Jaroslav'ilt nõudis määratuid ohvreid. Olles linnakaitsjatest suures arvu-lises ülekaalus, läks tal korda lühikeseks ajaks Tartu oma alla võtta ja teda Jurjeviki ümber nimetada. Varsti ilmus Eesti maleva Tartule appi ning venelased tõrjuti seal välja. Peale selle kosus ja kõvenes Tartu umbes 200 aastat ning pakkus ugaunialastele hädakorral kindlat kaitset.

XIII aastasaaja algusega algasid kogu Eestil ja ühtlasi ka Tartul rasked päevad. Ilmus uus tugev vaenlane — ordu rüütlid. Alates 1208 aastast võtsid nad liidus lätlaste ja liivlastega paljud sõjakäigud Tartu vastu ette, ühendades seda, mõistagi, maa laastamisega. Eriti metsikut hävitustööd tegid nad Ugaunia 1208—1211 a. Ka venelased, kes endistel röövkäikude katsetel lüüa said, tahtsid eestlaste rasket seisukorda kasutada maa laastamiseks 1212 a. tungisid nad Ugauniasse, kuid tõrjuti tagasi. Ordu rüütlite ja nende liitlaste maa laastamine ega ka venelaste röövkäigud ei suut-

nud eestlaste vastupanu murda. Nad tõrjusid kõik kallaletungid tagasi ja neil oli veel jõudu röövijatele kättegi maksta. Nii näiteks võttis Lembit Pihruarikuul 1212 a. sõjakäigu Venemaal ette, võttis Veikva ära ja tuli suure sõjasaagiga tagasi. Kõik ordu rüütlite sõjakäigud purunesid suuremalt osalt Tartu kindlustuste vastu, ja mida kibedamalt linna valdamise katsed end tunda andsid, seda metsikumalt tegid nad hävitustööd maal kaitseta elanikkude kallal.

Sarnane hävitustöö mõjus, mõistagi, halvavalt ka Tartu vastupanu võime peale, sest sellega vähenes Eestis sõjameeste arv, kuna ordu rüütlitele uued jõud juure voolasid, mille tõttu neil 1221 a. korda läks Tartut lühikeseks ajaks vallutada, kust nad aga varsti välja löödi. 1223 a. ilmusid sakslased uuesti linna alla, kuid said siin lüüa ja põgenesid pärast 5 päevalist piiramist.

Olgugi et Tartu kui eestlaste peavastupaneku punkt end edukalt kaitset, oli maa röövimistega ja tapmistega sakslaste poolt niivõrd nõrgestatud, et võimatuks osutus oma jõuga ordu väele vastu panna. Nad leppisid venelastega ära ja palusid neilt abi. Novgorodlased saatsid kõigest 200 meest vürst Vjatschko juhatusel, kes Tartusse jõudis 1223 a. lõpl.

14. aprillil 1224 a. ilmusid ordu väed uuesti Tartu alla ja piirasid selle ümber, kuid ka seekord pidid nad suurte kaotustega omast ettevõtet loobuma. Tartu võitmatu olenes kõige esiteks kaitsete vahvusest, siis tema tugevatest kindlustustest ja ajakohasest relvast. Tartu oli juba sel ajal tugevate vallidega kaitstud. Peale selle oli linna kaitseks ka mitmesugused lahingmasinad ehitatud nagu kivipildujad, liikuvad tornid jne. Sõjamehed olid kaunis hästi varustatud relvadega, mis nad 16 aastalise sõja kestusel rüütlite käest olid ära võtnud. Üldse oli Tartu pähek, mille külge sakslaste hammas ei hakanud. See sünnitas neile äärmist peavalu. Riias hakati Tartu vastu uut sõjakäiku ette valmistama ja selleks jõude koguma, kusjuures ühtlasi piiskop Albert Eesti päälükete juure saadikud läkitas, nõudes Tartu allaandmist (juulil 1224 a.). Saades eitava vastuse vormeeris ta tolle aja kohta määratu sõjaväe, mis koosnes kõikidest kohalolevatest rüütlitest, palgalistest ja vabatahtlistest sõjameestest ning Riia kaupmeestest. 15. augustil 1224 a. ilmus Albert oma suure sõjaväega Tartu alla, kus laagri asutas ja piiramist algas. Sakslased ehitasi palju iganõugete kindluse võtmise masinaid, nagu liikuvad tornid „taranid, siilid ja pörsad“. Linna kaitsetele ei meeldinud eriti nende „siilid“ ja „pörsad“ (ericiois et porcos), millede kaitset linna valli alla kaevamistööd tehti. Eestlased ei jäänud ka võlgu. Nad loopisid kiva olevate masinatega ja ehitasi ka uusi, millega takistasid piiramistööd. Nad ei tundnud puhkust. Päeva jooksul pidasiid ägedaid võitlusi, öösel mängisid ja laulsid.

Sakslased tegid ööd ja päevad kaevamise ja teisi piiramise töid. Nende liikuvad tornid, kust nad linna tuliseid rautatükke, törvikuid ja tulelonte pildusid ning kaitsejaid nooltega hävitasid, liikusid linna vallidele ikka ligemale ja ligemale. Nende tornide ja teiste piiramisabinõude hävitamiseks ehitasi eestlased ratastel liikuva torni, mis tõrva ja puudega täidetud oli. Septembrikuul tegid nad linna valli avause lahti, likkasid selle põleva torni sakslaste keskele. Torni saatis tugev sõjameeste salk. Rüütlid tormasid torni saatjate kallale. et neid surmata ja torni rattaid purustada ning tuld kustutada, kuid ilma eduta. Et torni edasiliikumist takistada, põletasi nad ära silla, mis nende laagrit kindlusega ühendas. Kui põlev torn oli niiviisi kahjutuks tehtud, piirasid nad torni saatjad ümber ja eraldasid neid valli avausest. Sellega nõrgenes märksa niikuinii juba väike kaitsete arv. Sakslased, olles suure ülekaalus, tormasid osa lahtise valli avause kaudu linna, osa redelitega valli päälle, kus käsitsi võitlus algas, mis kestis kuni viimase kaitseja surmani. Võitluse lõpuga algas metsik tapmine ja röövimine linnas. Armu ei antud ei naistele ega lastele. Et tapmise ajal keegi ära ei põgeneks, panid rüütlid linna ümber vahid välja. Kui kõik meesost elanikud olid maha tapetud, hakkasid ordu mehed pidutsema. Päälle pidu võtsid nad röövitud varanduse ja ellu jäetud naised kaasa, põletasi linna maha ja „läksid suure rõõmuga koju“. Tartu langemisega lõppes ka mannermaa eestlaste iseseisvus (saarlastel paar aastat hiljem).

Tartu ei jäänud kauaks ajaks varemeteks. Samal aastal hakkas Tartu piiskopkonna pea Hermann vanu kindlustusi uuesti üles ehitama, sest Tartust, kui peavastupaneku punktist venelaste vastu, ei võinud ka sakslased loobuda. Arvatavasti ei olnud Tartu kindlustuste ülesehitamise põhjuseks mitte ainult hirm venelaste eest, vaid ordu rüütlitele oli veel tarvis kindlustatud varjupaik, kust „paganate“ üle kergem valitseda oli. Vene röövkäikude vastu maa kaitsmiseks polnud neil jõudu ja vaevalt oligi selleks ka tahtmist. Pagan oli selleks liiga madal olevus, et kõrge rüütel tema kaitseks oma nahaga riskeeriks. Nii näiteks ilmusid venelased takistamata maad laastates 1230 aastal Tartu alla, hävitasid Falkenau kloostri, mis maaaluse

käigu kaudu linna tsitadellidega ühenduses oli, ja läksid päle lühikest linna piiramist minema.

1262 aastal põletasi venelased Tartu maha. Päale selle kosus ta enam-vähem rahulikult kuni 1558 aastani. Sel aastal ilmusid suured vene jõud Peeter Schuiski juhatusel Tartu alla, mida piiskop Eilert Krause kaitset. Saades Krause käest eitava vastuse allaandmiseks, algasiid venelased järgmisel päeval linna pommitamist, mille suuremaid tagajärgi polnud. Öösel 11-dal juulil kaevasiid venelased praeguse Tamme m. raiõni transheid, mis järgmisel öösel kuni Andrese väravateni laiendasid ja siit edasi linna müüri suunas kuni Emajõeni. Sellest kaevikust pommitasiid venelased tähendatud väravaid terve öö jooksul. 13-da juuli öösel ehitasiid nad 3—4 silla kauguses vastu Andrese väravaid patarei. Veski, mis asus Valli kraavi ja Ema jõe ühenduse kohal, võtsid laskurid oma alla. Öösel 14-dal juulil ehitati saksa väravate vastu patarei, kuhu 8 mortiiri paigutati. Nüüd algas intensiivne linna pommitamine, kus kuumade ilmde tõttu suured tulekahjud tekkisid. 18-dal juulil andis linn venelastele alla. Sellega kadus Tartu piiskopkond ja lõppesid kaubanduslised läbikäimised Hansa ühinguga. Paari aasta pärast päale linna langemist saatsid venelased osa elanikke Moskva riiki. 1571 aastal saadeti uuesti hulk Tartu elanikke Venemaale. Eestlase elu muutus väljakannatatuks. Maal röövisid neid karistamatult vene väed, linnas piitsutasid neid rüütlid. Nad põgenesid metsadesse, kus eneste kaitseks partisaanide salgad asutasi. Üks sarnastest partisaanide salkadest Ivo Schenkenberg'i juhatusel katsus 1578 a. Tartut vabastada, mille juures eeslinna osad ära põletati.

1582 a. läks rahulepingu põhjal ühes Liivimaaga ka Tartu Poola valitsuse alla. 1600 aastal piirasid rootslased Tartu ümber ja võtsid ta 27-dal detsembril oma alla. 1602 aastal võtsid poolakad Hotkevitchi juhatusel Tartu uuesti päale verist piiramist oma alla, kusjuures elanikke 2.500 kuldalise trahviga rootslastele alla andmise eest karistasid. 1625 a. võtsid rootslased krahv Delagardi juhatusel päale 4 nädalalist piiramist Tartu poolakatel ära. Kaua ei saanud Tartu rootslaste valitsuse all kosuda. 26-dal juulil 1656 a. ilmusid venelased linna alla ja põletasiid kõik maha, mis väljaspool müüre asus. Sarnase vägitöö lõpetamisega algasiid nad piiramist linna, mida kaitsete Lõrs Fleming. Päale kahe ja poolekuulist vastupenkut langes linn venelaste kätte. Järgmisel aastal katsusid rootslased Tartut venelaste küüsisid päästa, kuid see ei õnnestunud. Nelja aastalise „valitsemise“ järele pidid venelased Tartust lahkuma. Rootslaste kaitset kosus Tartu edukalt. Arenedes kultuuriliselt, ei kaotanud ta kui kindlus oma strateegilist tähtsust. Ta pidi Eestit kaitsema Vene röövkäikude vastu. Õnnetuseks algas Põhja sõda, kus Tartu jällegi rasked kannatused pidi läbi elama.

Nagu tähendasin, oli Tartul suur strateegiline tähtsus. Ta oli baasiks rootslaste jõelaevastikule, mis opereeris Velikajal, Pihkva-Peipsi järvel, Narva jõel ja oma tegevusega ähvardasiid tiivalt Vene vägesid, mis tegutsesid Ingeris ja Narva vastu. Asudes Riia, Pärnu ja Tallinna maanteede sõlmepunktis, takistas ta venelaste tegevust tähendatud linnade vastu sisemisi operatsiooniliine mööda.

Tartu kui Rootsi jõe laevastiku baasi tähtsust näitab selle laevastiku tegevus. 1702 a. aprilli ja juuni kuude jooksul pommitasiid Rootsi laevad Vene kallast, kus suurt ainelist kahju sünnitasid ja Vene laevastiku võitlusvõimetuks tegid. 1703 a. juunil ja juulil tegutses jällegi Rootsi laevastik Vene kallaste vastu, kus 30 külla ja palju laeva ehitusmaterjale hävitas. Lahingus Mästaare ja Limasaare piirkonnas hävitas ta venelaste laevastiku. 3-dal mail 1704 a. ilmus Rootsi laevastik uuesti Peipsi järve, kuid õnnetuseks kaotas ta lahingu Emajõel Kastre kohal (praeguse Kavastu parve piirkonnas).

13. dets. 1925. Leedu sõjaväe esitajad pärja panemas Eesti sõjakangelaste ühishauale Juhkentali surnuäral.

1. Leedu san.-kindral Nagevicius. 2. Leedu kolonel Inglivicius. 3. Kolonel Seimann.

Rootslased kaotasid 14. jõe laeva. Vene Peipsi laevastikku juhtis kindral-major von Verden.

Kirjelatud asjaolu silmas pidades, käskis Vene Keiser Peeter I-ne viibimata Tartu piiramisele asuda. Piiramise alguseks polnud Tartu kindlustused veel lõpuni valmis. Andrese väravatest, Toompää kuni St. Jakobi väravateni oli linn enam-vähem hästi kaitstud. Pääle linna müüri, mis tornidega varustatud, olid selles raioonis juba välja ehitatud bastioonid (Nr. Nr. I, II, III, IV, V). Siin asus ka piiskopi loss, mis linnamüüri ühines ja enesest tsitadelli moodustas. Väga viletsas seisukorras olid hommikupoolded kindlustused. Alates St. Jakobi väravatest — Püssirohu torn — Vene väravad ja edasi kuni Saksa väravateni kaitses linna peasjalikult viltu vajunud müür (joonistus Nr. 1). Bastioonid selles raioonis olid küll juba projekteeritud, kuid polnud veel kaugelki nii kaugel, et oleks linnale tõsist kaitset pakkunud. Kindluse garnison oli umbes 5000 meest, 84 kahurit, 18 mortiiiri, 6 haubitsat ja 18 karteč kahurit. Kaitset juhtis kol. Schütte. Garnisoni keskel oli ka palju eestlasi, keda kol. Schütte kas vabatahtlistena ehk mobiliseerituna linna kaitsjate hulka määras.

Vene armee, mis Tartu võtmiseks määratud, koosnes 21.578 mehest umbes 50—70 kahuriga Scheremetjevi juhatusel. Ta astus Pihkvast välja 2. juulil 1704 a. Rootsi Tartu ratsasalgad ilmusid talle vastu Kirumpe (Kirapää) juures, kus olid esimesed kokkupõrked venelastega. Kahe päeva pärast jõudis Vene ratsavägi Tartu alla. 9. dal juunil jõudsid ka Vene peajõud kohale, kes Tõrvandi m. juure laagri ehitasid. Scheremetjev määras kallaletungi suunas kaitsefrondi, mis oli bastioonidega varustatud. Nad ehitasid omad

patareid üles bastioonide Nr. II ja Nr. III vastu. Ka Raadi m. poolt algasid venelased kallaletungi, kust nad öösel 12. dal juunil välja tulid kaevikuga kuni Emajõe kaldani. 21-seks juuniks olid venelased piiramise töödega juba nii kaugel, et võisid vahetpidamata linna pommitada. Eriti ägeda tule juhtisid nad bastioonide Nr. II ja Nr. III pihta. 25. juunil ehitasid venelased uue 16 kahurlise patarei Emajõe kaldal, Vene väravate vastu. St. Jakobi väravatele liginesid piirajad 30 sammu kauguseni. 20. dal juunil hakasid venelased bastiooni Nr. V, St. Jakobi väravaid ja linna müüri selles raioonis ägedalt pommitama. Kuni 3. da juulini ei olnud venelaste tegevusel mingisugust edu. Linna kaitsjad takistasid energiliste väljatungidega venelaste kavakindlat piiramise tööd, päälegi olid kindlustused, kust kaudu venelased linna tahtsid tungida, küllalt tugevad. 3. dal juulil ilmus Peeter I-ne ise Tartu alla. Ta määras kallaletungiks uue suuna: Vene-St. Jakobi väravad, Püssirohu torn. Selles raioonis, nagu tähendasin, olid linna kindlustused kõige nõrgemad. Arvu kallaletungi suuna koondati suured jõud rohke uute kahuritega (Vene väravate vastu üksi 24 kahurit ja 11 mortiiiri). 12. juuli õhtuks olid kindlustused juba niivõrd lõhutud, et võis tormijooksu alata. Viimane algas 13. da juuli hommikul ja kestis vahetpidamata 7 tundi. Kui Rootsi sõdurid, nii ka küladest tulnud eestlased panid viimse võimaluseni vastu. Nende püside ja kahurite raudad olnud niivõrd tulised, et käsi põletanud. Viimaks lõpes neil laskemoon, mis venelastele võimaluse andis linna tungida, kus, mõistagi, elanikkudele veresaun anti.

Nii langes Tartu jällegi pikemaks ajaks venelaste kätte. 1708 a., kui Karl XII Saksist tagasi tuli, kartis

Peeter I-ne Tartut kaotada, sellepärast käskis ta kõik linna kindlustused hävitada. Vaevalt võib oletada, et linna elanikud selle juures ei kannatanud. Arvatavasti tehti ka linnas eneses „tšhistaja rabota“.

Päale Nischtad'i rahulepingu algasid venelased lõhutud Tartu kindlustusi uuesti üles ehitama, mis jäi aga lõpule viimata. 1772 a. kaotati Tartu kindlustused lõpulikult. Kuni põhja sõja lõpuni oli Tartu tähtsaks vastupanu punktiks venelaste vastu. Nüüd, kus Vene võim end kuni Balti mereni laiendas, polnud Tartu kui kindlusel enam tähtsust. 1893 a. nimetati Tartu Eesti venestamise tuhinas Jurjeviks. Nii muutus siis lõpuks Tartu väikeseks Vene kreisilinnakeseks, kuid

eestlastele jäi ta ikkagi rahvustunde hälliks ja kultuuri allikaks.

Eesti rahva iseseisvus, mis septembrikuul 1224 a. viimaste kangelastega Tartu varemte alla maha maeti, ei kõdunenud mulla põues. Orjaaaja ja igasuguste survete pääle vaatamata tärkas rahva enesetunne uuesti Tartus, langenute haudadel, kust üle kogu maa laiali lagunes ja uuele võitlusele kutsus. Kutse pääle ilmusid kui noored nii ka vanad, kellest võitmatu maleva kujunes, kes verejanulise vaenlase Festi pinnalt jäädavalt välja tõrjus ja võimaldas Tartus 2. veebr. 1920 muistsete kangelaste haudadel alla kirjutada Tartu Eesti-Vene rahulepingule, mis kroonib loorberitega kui meie malevat nii meie riigijuhte. J. L.

Mis on skoutlus?

L. Martin, kapral.

Skoutluse lõppsihti võiks järgmiselt kokku võtta: kasvata da noorest hää ja tubli riigikodanik. Siit on selge, et liikumine endale midagi kunstlikku, midagi keerulist pole eesmärgiks seadnud, vaid tema ülesanne omal kohal on kõige harilikum, kõige igapäevasem. Sest missugune isa-ema ei tahaks oma last, või kes noortest enestest ei sooviks hääks ja tubliks saada ning midagi muud ei püüa skoutluski. Kuid vaatamata selle pääle, et sama — mida skoutline liikumine — kõik taotlevad, kes noorsoo kasvatamisel tegevad, on skoutluse ülesanne ometi määratu suur ja tähtis.

Ei ole sellest veel küll, kui midagi eesmärgiks on üles seadnud. Seda on vaja ka kätte saada, vaja selleni ka jõuda. Ning skoutlus äratundmises, kui tähtis on asjaolu, et noored mitte ükski ei pea, vaid et nad tõesti kasvakski häädeks, tublideks kodanikkudeks, on ellu kutsunud organisatsiooni, mille liigete arv ilmas 2 miljonini ulatab, kus tuhanded oma jõudu ja oskust asja edasiviimiseks tööle on rakendanud ning milleks iga aasta määratu suuri rahasummasid ja muid varalisi väärtusi ohverdatakse.

Skoutlise tegevuse ülesanne on kasvata da mehiseks meest, kehaliselt terveks ja tugevaks, osavaks ning töökaks eneseaitajaks, kõlbliselt ausameelseks, iseloomu poolest kindlaks enesevalitsejaks ja iseseisvaks, kel julgust jätkuks raske mategi ülesannete kallale asuda, kes tugev tahtelisena iga algatatud töö võidukalt lõpule viiks, kes õrnatundelisena armastaks kaasinimest ja lilli, loomi, kuid isamaa pojana alati oma riiki ja rahvast kaitseks, kes eluraskustes nõutult seisatama ei jääks, vaid algatusvõimsana alati valmis oleks oma kohustust kõige otstarbekohasemalt täitma.

Skoutluse eesmärk oma kuju poolest on ettevalmistav, s.t. kättesaadud vilja ei tarvitata mitte otsekohe, vaid seda kasutatakse hiljem. Rida aastaid teha kse väsimata tööd, et poiss võrsudes meheks, oleks elule tarviliselt ettevalmistatud, et spetsialiseerudes igamees võiks elus õigele kohale asuda, et iga koht võiks õige mehe saada. Igale mehele tema jõu ja ande kohast tööd, iga töö tegijaks osav ja asjatundlik käsi. Meie päevil, kus ühiskondliku elu korraldamine nõudmiste suurenemise tagajärjel huvide mitmekulgsemaks muutumise tõttu üsna keeruliseks on muutunud, on skoutlusel oma lii-

gete elule ettevalmistamise pärast siis ka ajalisel suur ülesanne.

Skoutlus on kasvatusline süsteem. Üheks tema iseloomulikumaks omaduseks on püüd, noori praktilisteks kasvatada. On hindamata tähtis, et isik igasugustes oludes tarviliselt kohaneda oskaks ning asjaolusid arvesse võttes kiirelt otsustada võiks. On möödapääsemata nõue, et kodanik elunähtusi õigelt hindaks, elu sarnasena võtaks, nagu ta on ning sellest tarvilisi järeldusi teeks. Ega ole kaugeltki üleaurne, kui igamees enda eest ka ainult ise hoolitseda oskaks ning rasketest oludest kannatuse, enese piiramise ja kokkuhoidmise kaudu üle jõuaks, sest elu on üksainus ootamatuste rida.

Kõikide nende omadustega ei sünni aga inimesed mitte ilma, vaid neid tuleb õppides omandada, neid peab kätte harjutama. Ning skoutlus tahab siin noori jõukohaselt aidata.

Nagu sellest vähesest, mis ülemaal ette toodud, kellelil raske ei ole järeldada, on skoutide tööväli haruldaset kirju ja mitmekesine. Ning tegevuse nii suur mitmekesisus ongi selleks pandiks, mis skoutide püüdeid kättesaadud tagajärgedega on krooninud. Sel ajal, kui poiss elab murdeaastaid, ei jää ta kunagi saavutatud resultaatidega rahule, vaid ikka jälle ja jälle tahab uusi ülesandeid enda ees näha. Neis aastates isäralise koha omab poisi elus tema käte töö, sest vahetpidamata võib igit neist kõige mitmesugusemaid asju meisterdamas näha.

Skoutline kasvatus sihhib sinna, et noorte ülevoolavat energiat õiges sihis liikuma panna. See otsib omale vormisid, otsib kuju ja female tuleb teoks muutumiseks võimalusi luua. Kui kergesti võivad aga noored oma ette kasvades siin väaratada.

Juhtides skoutide tegevust üldistes joontes ning ära märkides selle liikumise sihi, jätavad hoolidajad vanemad noored nende tööle siiski omaette: las teevad, mis süda himustab, las otsivad — mida leidnud ei ole. Viimased aga ei kärsi kunagi kaua ühe asja juures istuda, vaid tahavad proovida üht ja proovida teist ning elukogenud vanemad sõbrad — skoutide juhid valvavad selle järele, et nende hoolalused võimaluse piiirdest üle ei läheks.

Nii tegevuse arenedes teostuvad hoopis nägemata kombel need sihid, millest ülemaal juttu oli. Kuna küpsenud noormees poisikese eas on tegutsenud väga mitmesugustel aladel, siis ei puudu tal kindel vaade selle kohta, mida ta elus tahab tegema hakata.

Skoutlus on oma ülesande täitnud, kusjuures noortmeest veel kordagi ei ole mürgitanud alkohol ega tubak, mis oma kahjulikku mõju just varasematel aastatel kõige raskemal kujul avaldab, — sest seda on keelanud skoudi raudsed seadused ja mis veel tähtsam, selle järele ei ole jäänud.

Ning alles nüüd võiks vast skoutluse loojal Inglise kindral Robert Baden-Powell'il ka meie lugeja küsimise pääle, mis on skoutlus, vastata lasta paari sõnaga, lühidalt ja selgelt: „Skoutlus on mäng“. Nii kõrge ja sügav kui skoutluse põhimõtted ja lõpp-

siht ka on, tuleb tema kui ikkagi ainult mängu pääle vaadata ja teisiti ei või see ka üldse olla, kui silmas peame organisatsiooni isikulist koosseisu. Ei teeks aga viga, kui sellele skoutluse isa järsule, olgugi väga iseloomulikule definitsioonile juurde lisaksime ütleja eluseltluse, Inglismaa guide'ide vanema Lady Baden-Powell'i seletava täienduse: „...ja kui see mäng midagi väärt on, on ta seda ainult siis, kui teda hästi mängitakse.“

Meie, eestlased, peaksime püüdma seda mängu igatahes hästi mängida. . .

Koostöö suurtükiväe ja jalgväe vahel.

Kolonel Breede ettekanne 28. I. 26. ohvitseride keskkogu kasinos Tallinnas.

Lektor jaotab oma teemi kahte peassa: a) üldised näited, mis tingivad koostöö kahurväe ja jalgväe vahel, b) konkreetse näite vaatlemine koostöö alal mõlema relviigi vahel pealetungi lahingus.

Koostöö saavutamine kahurväe ja jalgväe vahel on raske küsimus, millele kõikjal pühendatakse suurt tähelepanu. Jalgvägi on huvitatud sellest küsimusest, sealjuures temale tähtis on mitte see, kust lasub suurtükk, vaid see, kuhu langevad mürsud. Koostöö meetodid on evolutsioneerunud. Ilmasõjas tulerull asendatakse järkjärgult tulekoondustega tähtsamate punktide pihta; lõpuks ilmuvad jalgväe saatvad kahurid.

Mitmesuguste sideabinõude vaatlus näitab, et igapähe neist on puudusi. Universaal kindlat abinõu ei ole. Sellepärast peabki teenistusse rakendama mitu abinõu korraga, nende tööd kombineerides vastavalt olukorrale. See nõuab suurt oskust ülemaailt sideteenistuse kasutamises lahingus.

Eriti suurt huvi pakkus konkreetset etteodud näite vaatlemine — koostöö jalgväe ja kahurväe vahel pealetungil. Jalgväe rügemendile, juureantud kolme kahurgruuga, on ülesandeks tehtud oma pealetungiga vastase vasaku tiiva pihta mõjutada üldist lahingkäiku diviisi rindel. Etteodud lahingolukord võimaldab luua normaalsed võimalused koostöö tagamiseks kahe peamise relviigi vahel — sarnased, nagu nad võiksid ette tulla välisõja olukorras.

Ülesande lahendamisel koostöö saavutati järgmiste abinõudega:

a) Otstarbekohane kahurväe juhatuse organisatsioon ja kahurjõudude jaotus ülesande täitmisel — iga pataljoni käsutusse 2 üks kerge grupp, raske grupp üldtegevuse kahurväena.

b) Täpsed lahingülesanded, kusjuures jalgväe juhid oma lahingukavade väljatöötamise teostavad alati koos neile juureantud kahurväe juhtidega.

c) Kahurväe juhtide Kommando- ja vaatluspunktid liiguvad koos jalgväega. Kuna lahingu arendes kahurväe juhid on sunnitud jääma maha jalgväe juhtidest, siis nad määravad viimaste juure oma sidemeeskonnad, kes selleks eriti välja õpetatud.

d) Kahurvägi liigub eselonieritult. Mida lähemale vaenlasele, seda suurem % üldisest kahurväe arvust asub positsioonil valmis toetama jalgväe oma tulega. Ükskõik missuguses olukorras ka ei viibiks positsioonil patareid, ta ülema peavad olema alati valmistatud ette tarvilikud laskeandmed tulevavamiseks. Andmete täpsus oleneb muidugi ajast ja käepärast olevatest abinõudest.

Neil põhimõtteil areneski pealetungiva rügemendi lahingtegevus ja koostöö temale juureantud jalgväega. Maastiku aset täitsid hulgalised skcemid, mis ühenduses värvika, mõjurikka ettekandega maaliskula-jaskonna silme ette täielikud stseenid ja pildid vaatlejate, patareid ja grupi ülema tegevusest ühelt ja kompanii, pataljoni ja rügemendi ülema tegevusest teiselt poolt. Konstrueeriti vaatluspunktid kuhugile külamaja katusele või puu otsa, tõmmati

sideliinid ja pandi lehvima signaallipud selleks, et kanda edasi kahurväele võitlevate osade soove. Samuti reaalselt liikusid mööda patareid, asetused positsioonile kompaniid ja saatekahurid.

Kol. Breede loengus tõendus veel kord, et mitte aine, teem ei ole see, mis sunnib kuulama auditooriumi, vaid lektori and ja tahtmine seda ainet esitada kuulajale võimalikult värvikalt, teda illustreerida, maalida osava suletõmbega.

Kuuldavasti lugupeetud lektor esineb samasuguse ettekandega ka teistes garnisonides. Ärgu jätku ükski ohvitseridest seda juhust kasutamata, et rikastada end uute teadmistega selles meie oludes aktuaalse tähtsusega küsimuses.

Loengu lõppedes võttis sõna Kindralstaabi ülem Kindralstaabi kolonel Reek, et tänada lugupeetud lektorit huvitava ettekande eest. Järgnevas kol. Reek juhib tähelepanu asjaolule, et koostöö saavutamiseks relviikide vahel kumbki pool peab tundma vastastikku mitte ainult üksteise omadusi, vaid ka tema tegevusviise ja mis ta suudab anda teatud olukorras. Kahurvägi peab tundma jalgväe tarbeid ja raskusi võitluses, viimane selle vastu oskama nõuda esimeselt ainult seda, mis ta suudab tege-likult anda lahingväljal. Juht tundku relva tehnilisi omadusi niivõrra, kui võrra see on tarvilik tema taktikaliseks kasutamiseks. Eriti meie peame täieliku teadmiselega valima endale ainult neid tegevusviise kahurväe kasutamise alal, mis on vastu võetavad meie olukorrale. Näiteks tulerull ja tulekontsentratsioonid teatud punktide pihta — peab olema teadlik selles, kumb neist on meile vastuvõetavam.

Esimene kujutab endast mehaaniliselt konstrueeritud liikuv tuletõke meie jalgväe ees, mis nõuab määratumat arvu laskemoona ja tulesuid. Kord liikuma pandud, teda ei ole enam võimalik ümber korraldada, juhtida või suunida. Selle vastu tulekoondused, kuigi kord ettevalmistatud võimaldavad nende ülekandmist teistesse punktidesse, omades seega painduvuse ja tehes seega võimalikuks tulemanöövri.

Et omandada põhjalikke teadmisi sõjatehnikas ja taktikas, selleks loengud aitavad küll kaasa, kuid mõjuvaimaks abinõuks on ohvitseri enda püsiv töö oma edasiharimise otstarbel. Raugematu tahtmine tungida ikka sügavamale asjasse on selle parimaks väljendajaks.

Kindralstaabi ülem toob ette, et Prantsusmaal praktiseeritakse laialdaselt erilist tüüpi loenguid, nõnda nimetatud „Conférence dialoguée...“, mis ei ole muud, kui taktikalise ülesande demonstreerimine auditooriumi ees, kus esinevad oma ettekannetega ja korraldustega kõik ülemused. Igaüks neist on kohustatud tegema ja kõnelema ainult seda, mis ta peaks tegema sarnases olukorras lahingus, mis kuulajaskonnale annab reljefse väljenduse teatud taktikalise ülesande täitmisest.

Tulevikus sarnaseid demonstratsioone kavatsetakse korraldada ka meil.

A. T.

Kuis pühitsetakse väeosades jõulusid ja kuis tuleks neid pühitseda.

Kultuur-selgitustöö kursuste ülem kol. E. Limberg lubades omi õpilasi 1925. jõuludeks puhkusele soovitas neil tähelepanu pöörata, kuis pühitsetakse meie sõjaväes jõulusid ja esitada arvamisi, kuis oleks neid soovitatav pühitseda sõjaväes. Ohvitserid on asunud antud probleemi lahendamisele meie ohvitserkonnale omase asjalikkuse ja innuga ja on kursuste juhile esitanud rikkaliku materjali. Kõiki töid refereerida ei luba ruum, seepärast toon väljavõtteid töödest, mis sisult kõige lähemad tööde üldisele kokkuvõttele.

Leitnant M. H. kirjutab:

N väeosas on alati püütud teesid leida üldse pühade ja eriti jõulupühade ajal koduse mugavuse ja pühade meeleolu loomiseks. On püütud nende sõdurite meeelhärma kuidagi rahustada, kes teenistuse huvides või pühadeks kojulubatawate vähese protsentuaalsuse tõttu ei saanud oma vanemate koju või kodukülasse sõita pühade möödasaatmiseks.

Kõik tahavad pühadeks koju minna. Ülemus pühade eel otse külvatakse üle palvetega, mis sisaldavad tahet kojusõiduks. Neid palveid motiveeritakse igasuguste kõrvaliste põhjustega; just kui ei taheta ütelda seda peapõhjust — lõbusat pühade möödasaatmist kodus tuttavate ja sõprade ringis. Aga seda igatsetakse nii... Maalt pärit sõdurite hulgas on see igatus otse hurnav. On ka arusaadav, sest maal iseäranis talvel kujunevad pühad suureks sündmuseks.

Maal elab inimene vaikselt omaette, äripäeva töö teeb ta ükskõikseks; pühad toovad monotoonsesse ellu liikuvuse ja helevuse. Külustatakse naabreid, sõidetakse kaugemaid tutvavaid kaema, võetakse kodus külalisi vastu — liikuvus ja pühade helevus loovadki nähtavasti pühade meeleolu — tuju.

Sõdur oma lühikesel teenistusel ei ole seda kõike suutnud ära unustada, ta sisemiselt ei ela veel uues ümbruskonnas, vaid toitub veel külaelu mälestustist.

Kasarmu elu on kinnine. Sõdur tahab pühadeks sellest natukeseks vabaneda, lõbutseda — siit tuleb see raugemata tahe puhkusele sõita.

On ju mõnus jõululaupäeval võidu kirikusse sõita tantsiva il hobuseil, teistest mööda ajada lumes kriginavil saanel, üksteist lumme puisata, hullata... Kodus laual ootab traditsiooniline seepea kuumad jõuluvorstid ja vahutab õllekann. Kõik see on ju nii meelitatav...

Sõdur omas hallis mundris maal on väga oodatud külaline, igalpool on ukсед tema eest lahti. Kes tahab seda kõike kasutamata jätta!

Sellest seisukohast vaadatuna sõdurite hingeellu on nende kojuigatsus arusaadav ja ülemus peaks hoolitsemata, et see mingisugusel teel lahendataks, kui ta ei taha näha nukras meeleolus sõdurid kasarmus.

Peab konstanteerima, et puhkused viibinud sõdurid avaldavad õppuste ja töö juures suuremat püsivust ja aktiivteeti. Psüholoogiliselt on see mõistetav.

Siit järgneb nõue, millele peaks vastama pühade vastuvõtt ja möödasaatmine kasarmus. Ei ole sugugi kerge asja korraldada nii, et iga sõdur suurima rahuldusega võiks maitseta jõulurõõmu ja tunneks ennast kodusena. Tihti on see läbiviimata ja kõigepealt põrgatakse kokku majandusliste ressurside kehvuse ehk nende täieliku puudusega.

Jõulud on rahupühad. Kasarmu absoluutset rahu ei võimalda ega ei saagi seda võimaldada kui ei taheta sõjaväelise korrale selga pöörata. Kompaniis korrapidaja asjalik toon on juba üks, mis tuletab argipäeva meelde. Toimkondade vahetused, korrapidaja ohvitseri revideerimiskäigud — see viib jõuluõhtul sõdurite mõtted igapäeviste toimingute juure ja ka parema

olukorra juures kadestatakse ikkagi neid, kellele juhu töö võimaluse kojusõiduks. Tahtmatult kergivad pessimistlikud mõtted, sest ka jõuluõhtul näeb sõdur ennast oma igapäevaste toimingute valdkonnas, mille reaalse teeti kinnitab omalt poolt korrapidaja, kes käsutab sõduri postile, piilkonda...

Siin seisame tõepärase nähtuse ees, kus sõduri hinges levib kuristik kodu ja kasarmu vahel.

Üle selle kuristiku tuleb ehitada sild niisuguste meelelahutuste näol, mis sõdurit kaasa kisuks, hetkekski tõmbaks tema unistavad mõtted kodust eemale.

Minu arvates N väeosa mineval aastal ehitas selle „silla“.

Edasi näitab autor, kuis muretseti „silla“ „materjal“, s. o. kuis lahendati rahaline küsimus ja kuis korraldati selle leitud „silla“ ehitustööd.

Komisjon otsustas osa korraldamistööd anda sõdurite kätte. Selles otstarbeks moodustati igas kompaniis sõduritest koosnevad komisjonid valimise teel (igast rühmast üks), kes (ohvitseride ja ülejateenijate kaastegevusel) asja tehnilisteks läbiviijateks kujunesid.

Need komisjonid olid suureks abiks üldkomisjonile, sest kompanii sisemine korraldamine jäi täielikult nende hooleks.

Peab ütleva, need komisjonid ilmutasid suurt algatusvõimet ja olid omas otsustes väga asjalikud. Sipelga usinusega läks ruumide dekoreerimine ja tarvete muretsemine selles asjas. Sõduritest moodustatud komisjonid on väga otstarbekohased:

1. *Arendavad sõdurite maitset ja nende isiklikud soovid rahuldada paremini (omavahelised arutused üldmassiga).*

2. *Oma tegevuse läbi ei teki rahulolematust, iseäranis veel siis, kui oma raha „mängus“ on.*

Sõdurite isikliku rahaga jõulupuu korraldamine ei ole otstarbekohane. Oli kuulda kõhklemisi: „Kas selle eest ka midagi saab, parem oleks poest naela vorsti ja saia toonud.“ mis üksikute poolt avaldati. Kardetakse oma pennide mitteotstarbekohast kasutamist, või ei anta teiste tegevusele head kriitikat.

3. *Niisugune omavaheline korraldamine arendab seltskondlist kasvatust ja süvendab üldse usaldust oma valitute vastu.*

Üldjõulupuu korraldati jumalateenistuse otstarbel, selleks otstarbeks eraldi reserveeritud ruumis.

Komisjon oli arvamisel, et jumalateenistus süvendab rahutunnet, levitab jõulu meeleolu ja rahuldab usu vajaduse.

Kompanii ohvitserid võtsid kõigest osa ühes sõduritega oma kompaniides.

Niisugune koosviibimine ja sõbralik vahukord äratab koduseid tundeid. Lõbusalt juttu vestes, lauldes ja mängides tundub jõuluõhtu ka kasarmus armsana.

Jõuluõhtul võis mõnuga istuda rikkalikult kaetud lauas ja imestada sõdurite maitset ja kindlajoonelist korraldust.

Ilusaks ja huvitavaks numbriks võiks ka jõuluvana esinemist nimetada, kelleks ennast kompanii veltveebel oli ehtinud.

Nimetatud jõuluõhtu jättis kõigile hea mälestuse ühisest koosviibimisest ja kompanii ehitud eluruum oli kõigile ühiseks sõjameheliseks koduks.

Kapten A. W. kirjutusest leiame järgmisi huvitavaid mõtteid:

Meie sõdurid oma perekondadest eemal olles moodustavad omaette perekonna — väeosa.

Ka sõduril on harjumus igatsusega oodata jõulupühi ja tema ajutine perekonnapea ei tohi siin üksikõikeks pealtvaatajaks jääda. Sõduril on jõuluvanalt õige palju loota — puhkust kodu omaksete juure sõiduks ja väeosasse jääjatel jõulukuuske nagu koduski omas väikeses perekonnas. Pärnu garnisonis on see hää komme väeosade ülemate poolt väärilise tähelepanu osaliseks saanud. Väeosade ülemad lubavad jõulupühadeks sõdureid niipalju puhkusele, kui võid seda temale võimaldavad teenistuse huvid ja seaduslik kord. Väeosadesse jäänud sõduritele korraldatakse allüksuste kaupa pühade vastuvõtmiseks jõulukuuski.

Aastate jooksul on allüksused, kompaniid, omale täieliku jõulukuuse ehtimise armatuuri muretsenud. Nii on igal kompaniil tüseda jõulupuu jaoks olemas: küünlaladad, kuljused, pärlid, kuldpätkled kard-paelad jne. Kus puudub kogumiseks vaba saal, seal tehakse üks harilik mahutusvõimelisem sõdurite eluruum jõulupuu korraldamiseks tühjaks. Ruum ehitakse kuuse okstest pärgadega ja paberketkidega kõige suurema usinusega. Ehtimise iha kihutajaks on omaette võistlus — üks kompanii ei taha seega leppida, et tema pidusaal halvemini oleks ilustatud kui teistel; selleks siis on enne pühi märgata elavat läbikäimist kompaniide vahel, ühed tahavad teada saada, kuidas mõtlevad teised oma ehtimisetööd läbi viia. Koopiat ei tehta kunagi, iga allüksus tahab oma moodi ehtimisetööd läbi viia.

Samuti kantakse hoolt jõulukuuse ehtimise eest. Kuusk valitakse piinlikult korralik ja täiendatakse parandustega nii kaua kui ühtegi viga ta juures enam ei leidu. Eheteks on harilikult ülalnimetatud ehted. Küünlaid on mitmeks vahetuseks, ühede läbi põlemisel pannakse teised asemele.

Kuusk asetatakse keset ruumi. Ümber kuuse asetatakse lauad osavõtjatele. Lauad kaetakse valgete linadega, serveeritakse taldrikutega, nugade ja kahvlitega, klaaside ja tassidega.

Toiduks on kõiki jõulumaiusi, nagu: pipar-kooke, praänikuid, kompvekke, pätkleid, õunu, mitmet sorti saiad ja leivad, vorstid, konservid ja isegi lihast valmistatud soesöök. Sarnaseid toite on nii rohkesti, et isegi järgmiseks päevaks järele jääb.

Keelekasteks on vanade eestlaste kombe järele kodus tehtud õlu, limonaad, vabriku õlu ja tihti ka viin ehk isegi oma valmistatud liköör.

Alkoholi väljajätmine poolt on palju räägitud, kuid seni on ta ikka püsima jäänud, olgugi et õige väikesel määral. Alkoholi poolt olijad põhjendavad oma väidet seega, et see on kujunenud rahva seas sarnastel puhkedel üldiseks tarviduseks ja kui alkohol puuduks üldiselt laualt, siis joodaks teda salaja.

Sarnastest jõulupühade vastuvõtmisõhtutest osavõtma auvõrastena on palutud väeosade ülem, pataljoni ülemad, majanduse ülem, adjutant, oma pataljoni kompaniide ülemad ja veltveebid. Väeosade ülemad lahel loal ja eestkostmisel mängib neil õhtuil diviisi orkester.

Sarnane koosviibimine vältab kuni keskööni. Koosviibimise ajal peetakse rida kõnesid, mis algavad väeosade ülemaga ja lõpevad allüksuse ülemaga tänukõnega. Kõnedes tuletatakse meele neid raskeid jõulupühi, mis meil olid Vabadusesõja ajal, kui olid jõulukuused kändudel raiumata, küünaldeks raketid ja muusikaks raskete mürskude löhkemise raskused ja haavatute hoigid. Siin loetakse ka kõrgemalt ülematelt saadud õnnesoovi telegrammid ette.

Jõulupuu korraldamiseks summade muretsmise eest kannab hoolt majanduseülem ja ka kompanii ülem. Majanduse ülem väeosalema loal muretsseb allüksustele jõulukuused ja annab kompaniide ülematele eelsummana saja marga ümber iga kohal oleva sõduri kohta jõulupuu korraldamiseks. Umbes sama suurune summa iga sõduri kohta tuleb väeosale sõduri

jõulupuu hääks annetatud summadest. Keskmiselt tuleb sarnasel teel sõduri jõulupuu korraldamiseks iga sõduri kohta 200 marka välja, missugune summa selleks ka küllaldane on.

Minu arvates on P. garnisoni väeosades kõik tehtud, et sõduritel jõulud sama rõõmsalt oleks kui kodus oma perekondade keskel. Neil jõuluõhtutel viibides olen märganud alati kõige sõbralikumad vahekorda, mis võib olla ülemate ja alluvate vahel. Sõdurite silmad on alati lapselikult rõõmsalt säranud ja vaimustusega hõisatakse meie Vabariigile elagu ja lauldakse ülematele — nad elagu.

On hoolt kantud ka sõduritele priipileti muretsmise eest teatrisse. Nii on alal olevatest sõduritest jõulupühade ajal kuni 70% priipileteid saanud.

Olen arvamisel, et nii just peabki sõduritega jõulupühi mööda saatma, nagu seda tehakse P. garnisoni väeosades.

Ainukeseks ülearuseks asjaks peaks ma siin alkoholi olemasolu jõulumaiustuste hulgas, kuid pean siiski tähendama, et kahjulikku mõju pole ta kunagi avaldanud. Tarvitusel on alkohol väga väikesel määral olnud ja nende järele, kes teda mõõdukalt tarvitada ei oska on, kõige täpsem järelevalve organiseeritud, millega on viinastumised kõrvaldatud.

Huvitava pildi suurtükiväelaste jõuludest annab kapten F. M.:

Kuidas saatsid sõdurid N. suurtükiväe grupid Jõulupühad mööda.

Pühade vastuvõtmiseks ja möödasaatmiseks oli grupi üema poolt lubatud 8000 marka. Peale selle panid ohvitserid omavahel korjanduse toime, mis tõi veel umbes 5000 marka. Tähendab, et grupi üema poolt määratud toimikond opereeris 13000 marga piirides.

Pühade vastuvõtmine ja möödasaatmine kujunes järgmiselt: Pühade laupäeva õhtul oli korraldatud eine. Õhtusöögil anti seapraadi kartulitega ja kapsaiga. Kell 20 oli jõulupuu ja seaks ajaks kutsuti ka garnisoni orkester kohale. Iga sõdur sai umbes kahenaelalise kotikese maiustustega, peale selle veel 10 tk. paberosse ja pudel õlut kahe sõduri peale. Kell 21.30 läks orkester ära, kuna sõdurid lõbutsesid veel kuni kell 23. Esimese püha, hommikul oli kohvi piimaga ja saiaiga ja lisaks veel ½ nl. vorsti sõduri peale. Lõunaks supp ja praad, kuna õhtul harilik toit oli. 2-se jõulupüha hommikul oli kohvi piimaga ja saiaiga. Lõuna ja õhtusöök harilik. See oli kõik, mis korraldati jõulupühade vastuvõtmiseks ja möödasaatmiseks gruppis.

Lõpuks võib ütelda, et toidu eest oli küll hoolitsetud, kuid vaimline toit jäi siiski tahaplaanile. Selle peale vaatamata oli sõdurite seas ülev meeleolu, mis kestis pühade läbi.

Edasi leiame kpt. M. tööst ettepaneku:

Kuidas peaks väeosas korraldama Jõulupühade vastuvõtmist ja möödasaatmist.

Jõulud toovad enesega harilikult nooruspölvle mälestused esile, tuletavad koduelu meelde, ja isik, kes on kodust kaugel, tunneb neil päevil iseäranis intensiivselt igatsust kodu järgi. Selle tõttu on väga tähtis anda sellele isikule mingisugust ühendust koduga: luua sama olukord, mis kodus, et ta ei tunneks nii kibedalt igatsust.

Et meil sõjaväes on suurem protsent sõdureid maaelanikke, kes on maast madalast harjunud jõulu laupäeval kirikus käima, on väga tähtis, et sel päeval võimaldada kõigile soovijatele kirikusse minemist.

Jõulupuu tuleb korraldada tingimata lauludega, sest muidu paistab põlev jõulukuusk suure vaikiva inimkoguga ümber veidi imelikuna ja naljakana. Sõdurid seisavad kuuse ümber kohmetult ja ei tea, mis peale hakata, kuid laul tuletab noorepõlve mälestused meelde ja koondab kõik ühiseks pereks. Jõulupuul ei peaks puuduma ka jõuluvana, kes esineks päevakohase kõnega. See tooks esile ka kallid noorepõlve mälestused. Jõulupühade vastuvõtmisel on soovitatav, et kõik ohvitserid ja üleajateenijad all-ohvitserid viibiks kasarmus ja mitte kui ülemus, vaid kui külalised. See on aeg, kus ohvitser võib sõdurile läheneda ja tema hingeelu ligemalt tundma õppida. Küsides sõduritelt nende kodust, omaksetest ja omlalt poolt rääkides Jõulu pühade vastuvõtmisest väljaspool kodu, näiteks sõjaliinil, ühineb ohvitser ja sõdur üheks pereks. Enam ei ole seda seinat, mis igapäevases elus on, ja sõdur mäletab seda päeva terve teenistuse aeg. Minul oli sarnane juhus, kus sõdurid teenistusest lahtilaskmisel soojalt tuletasid seda aega meelde, kus batarei terves koosseisus Jõulupühaid vastu võttis. See on täitsa lubamatu nähtus, kui ohvitserid ja üleajateenijad allohvitserid lahkuvad kasarmust kell 12 ja tulevad uuesti 3-dal pühäl jättes sõdurid üksinda kasarmusse.

Peale seda tuleks korraldada, kus võimalik, kino ja muusika õhtuid, mis oleks sõduritele ajaviiteks ja ühtlasi vaimu arendamiseks ja silmaringi laiendamiseks. Niisuguste jõulupühade möödasaatmisel tunnevad sõdurid rohkem kodus olevat ja ei saagi aega oma päris kodu peale mõelda. Peale selle viivad nad sõjateenistusest lahkumisel need sügavad mälestused, mis jäänud Jõulupühade vastuvõtmisel ja möödasaatmisel väeosas, enesega kaasa ja mida nad järgmistel Jõulupühadel omas kodus vaimustusega võivad jutustada.

Kapten K. andmetel:

Pühad rügemendis algavad õieti juba laupäeva homikul peale, s. t. küll veel mitte pühad, kuid õppusi enam ei peeta, vaid käib pühadele ettevalmistus. Nimelt puhastatakse, korraldatakse ja ilustatakse ruume. Ilustus sünnib kuuskedega ja okstest pargadega, ning seatakse üles ka mõned plakatid vastavate pealkirjadega, nagu „rõõmasaid pühi“ jne. Siin selle ilustamise tööde juures käib suur võistlus. Iga allüksus teeb kõik, et tema ruumid teiste omadest kenamad ja rõõmsamad välja näeks. Mitte üksi eluruumisid ei ilustata, vaid ka hobuste talle peab pühadeks kaunistama. Ja seda tehakse suure hoole ja armastusega. On ju hobune ratsamehe truu sõber.

Kõik need tööd tehakse allüksuste eneste jõul ja nõul, kuid pühade vastuvõtmise ja möödasaatmise kava töötatakse välja rügemendi ülema ja meelelahutuse komisjoni esimehe poolt. Vastavad kulud kannab majanduse jaoskond.

Jõulu laupäeva õhtul on korraldatud tervele rügemendile ühine jõulupuu. Selleks tehakse üks kasarmu ruumidest tühjaks, ning seatakse üles laud ja pingid, et kõigile isteplatsti jatkaks. Kesk ruumi on ülesseatud jõulukuusk ja kuuse alla traditsiooniline vaat õllega. Lauad on kaetud jõulu toiduga, nagu praetud tanguvorstid, sealihaga jne. Peale selle veel iga mehe jaoks kingitus, kas pakk paberosse, pliatsid ja kirjapaberid ehk midagi muud. Teatud kella ajal, kui rügement kokku kogutud, ilmub rügemendi ülem, ning algab ühine õhtusöök. Iga ohvitser viibib oma üksuse juures, ning kaua istutakse ja puhutakse siis juttu, kuulates muusikat, kõige paremas ja sõbra-

likumas meeleolus. Vahete vahel laudakse laule, ning hiljem lüüakse ka tants lahti, ehk sest küll suuremat välja ei tule, sest sel õhtul neiusid külla paluda ei ole lubatud, ning jalga keerutada tuleb siis juba oma vahel. Nii kestab sarnane koosviibimine harilikult kella 24, mil siis juba puhkama minnakse.

I ja II pühäl on ettenähtud igasugused lõbusused, ning peale selle ka pühadele vastavalt toitmine. Peab ütleva, et majanduse jaoskonna poolt selle peale suurt rõhku pannakse, et toit neil kahel päeval tõesti „pühade toiduna“ maitseks.

Meelelahutuse alal on rügemendis kombeks saanud, et ühel nendest päevadest, olgu siis I või II pühäl saab sõdurite poolt toime pandud pidu õhtu, kuhu nad oma külalisi kutsuda võivad. Seda pidu õhtut ootavad sõdurid väga. Teisel õhtul (vastavalt sellele, millal eelpool tähendatud pidu toime pannakse) on võimaldatud sõduritele osavõtt sõdurite kodus toimepandavast pidust, ehk mõnest muust meelelahutusest, mis seal ettenähtud ja organiseeritud diviisi meelelahutuse komisjoni poolt. Sellega lõpevad Jõulupühad ning algab jälle harilik töö.

Ühe noore ohvitseri arvamine antud küsimuse lahendamisel.

Kuidas saadetakse sõduritega väeosas ehk garnisonis Jõulupühad mööda.

Selle küsimuse kohta midagi pikemat ei tea, sest lõpetasin sõjakooli alles 25 aasta sügisel. Mis puutub sõjakoolis jõulude möödasaatmisse, siis sääl lastakse kadetid jõulukuuskude puhkusele. Nii et ühtegi jõulupüha väeosas veetnud ei ole, mille tõttu ka midagi kirjutada ei tea.

Kuidas peaks väeosades ehk garnisonides korraldama jõulupühade vastuvõtmist ja möödasaatmist.

Ka siin ei või ma mingisuguse konkreetse ettepaneku või kavaga esineda. Sest eestkätt ei tea ma, kuidas jõulupühaid võetakse vastu väeosades. Ja on siis täitsa loomulik, et mina ei või esineda arvamiste ja soovidega, mis ei ole välja kasvanud tegelikult selle küsimusega kokku puutudes. Kuid tahan siiski uskuda, et jõulupühade vastuvõtmise ja möödasaatmise pühitsemiseks tuleb erilist rõhku panna, sääljuures hoolitsedes, et see pühitsemine oleks võimalikult mitmekesine. Muidugi tuleks asja nii korraldada, et sõdur ise saaks jõulupühade pühitsemise organiseerimiseks kaasa tõmmatud.

* * *

Nagu eelpool tähendasin, on kõik kultuur-selgitustöö kursuste kuulajaskonna poolt esitatud tööd huvitavad. Ruum ei luba kõiki ära tuua. Üksikuid erinevaid asjaolusid, mis lugedes meele jäid, kriipsutaks alla. Väeosades, millel Vabadussõjast hiilgavaid lehekülgi, kasutatakse jõulu aegseid koosviibimisi selleks, et noori sõdureid mõttes kanda 1918 ja 1919 a. Jõulude aegsetele võitlusväljadele. On ka väeosi, kus seni ei ole küllaldast tähelepanu pöördnud Jõulude pühitsemisele, kus seda tehakse ametlikult, „kroonulikult“. Osalt on selleks põhjust andnud ka rasked korteri olud. Õnneks on niisuguseid vähe ja iga aastaga paraneb ka neis olukord. Üldine mulje on, et meie sõjaväe moraalne ettevalmistus selles väikeses osas käib loomulikku teed, mis seletatav peaaegu sellega, et sõjaväe juhid ja sõdurid, võrsudes sarnastest oludest, seisavad vaimiliselt üksteise lähedal.

E. A.

Tule probleem lennuvæes.

Tuleriista arenemine on alati otsustavalt mõjunud kõikide väeliikide taktika pääle, tuues esile üht ehk teist muutust. Ilmasõda löi iseloomustava evolutsiooni ahelikust ja kolonnidest kuni noolrivi ja mehaneiseeritud kompaniini; traditsiooniline jalgvæe vintpüss osutus mitte küllaldaseks relvaks, vaid tule nõuete kohaselt on tunginud kuulipilduja jalgvæe ridadesse.

Tulistamise vahendite üldine juurekasv ja tulmõju suurenemine sunnib kasutama ka lennuvæe tehnikat ja taktikat kuni viimase võimaluseni. Oleks liig julge ja isegi kardetav eeldada lennuvæe tule mõju tuges ainult manööverdamise põhimõttele. Oli ju ennem aforismiks: — „jalgvæe jõud on jalgades“ ja samuti „ratsavæe jõud ei peitu tules, vaid hobuses (s.t. mõõgas)“, — kuid nüüd on need sõnad nõudnud nii mitmeigi korrektauri.

Ei olegi veel kaugel seljataga see aeg, kus kahurvæe tule võimalust täielikult ära ei kasutatud, mida tõendavad kindral Dragomirov'i sõnad — „kahurvæel on häbi kaugemale lasta kui 2½ versta“. Sarnane vaade, mis kunagi otstarbekohane oli, kadus juba sõja algpäevil. Võimalus organiseerida kaitset ja vastulööki väljaspool ründava kahurvæe tulepiirkonda mattis maha kauakestva kahurtule ettevalmistuse idee.

Anda osa tule ülesandeist lennuvæele ja arendada tulistamise vahendeid lennuvæes on nüüdsel ajal loomulik ja täiesti nõuetav tegur. Andes manööverdames lennuvæele esimese koha teiste väeliikide ees, peab tähtsapanu juhtima tema tule võimaluste peale, mis nii tehniliselt kui ka taktikaliselt veel kasutamata.

Kõrvale jättes teised lennuvæe tule võimalused, vaatame eeskätt üht tähtsamat nendest, nimelt pommitamist lennukilt.

Nüüdisaegse strateegia ülesannete hulka kuulub ka kokkuhoidlikkus riigi energia tagavarade käsitlemisel, püüdes kasutada operatiivsete tagajärjede saavutamiseks kõige ökonoomilisemaid energiat allikaid. Sellest väljamineks tuleks pommituslennuki tule tegevuse juures eeskätt selgitada küsimust, kuivõrd ökonoomiline on pommitamine lennukilt, võrreldes kahurist tulistamisega.

Peatume kõige esiteks ökonoomilise kasulikkuse teguri juures soojusmasinates, mida võime kujutada vormeli abil: $r = \frac{Q_1 - Q_2}{Q_1}$, kus Q_1 — soojuse hulk, mis

masinale tarvitatud, Q_2 — kasutamata soojuse hulk; nii siis oleks ökonoomiline kasulikkuse tegur tööks muutunud soojuse hulga suhe üldisele masinas ära kulutatud soojusele.

Kui vaadelda ökonoomilise kasulikkuse teguri tõelist suurust sisemispõlemise mootorites ja kahurites, siis näeme, et termodünaamiliselt ei ole kahur ökonoomilisem bensiini mootorist. Näiteks oleks soojuse masinate jaoks järgmised maksimaalsed ökonoomilise kasulikkuse tegurid:

aurumasinate — 17%, auruturbiinidel — 20%, gaasimootoritel — 23%—28%, bensiini mootoritel — 30%—31%, diisel mootoritel — 35%.

Antud kahuri kasulikkuse tegurit on kerge välja arvata, teades algkiiruse, mürsu ja laengu kaalu (järelikult ka energiat). Sarnased arvestused annavad keskmiselt kasulikkuse teguri suuruse kahurite jaoks 30% ümber (hinnates ühe klgr suitsuta püssirohu energia 38000 klgr. (mtr. pääle).

Ülevaatlikkuse mõttes seame kokku tabeli, mis iseloomustab energia kulu ärarippudes kaugusest, kus v — mürsu algkiirus (mtr./sek.), D — kaugus (meetrites), P — laengu potentsiaal energia (klgr./mtr.) w — mürsu energia raua õõne sees ($v = \frac{Mv^2}{2}$), s — mürsu energia kulu ühe klm. maa pääle, r — ökonoomiline kasulikkuse tegur.

Kahuri tüüp	V	D	P	W	S	R
6" välja haubits	335	7681	701860	229787	91377	32,7%
6" kindlushaubits	381	8747	833340	297224	95272	35,6%
6" vähend. laenguga	213	3840	286534	92890	74618	32,4%
6" kahur Schneider	640	12347	2876600	838676	282471	29,1%
6" kahur Canet	793	13228	4123760	1303666	311743	31%
12" haubits Vickers	363	10237	4697280	2084106	459048	44,3%
12" kahur (52 kal.)	762	32431	49780000	13676521	1427574	27,4%
kaugelaskes kahur	1500	120000	60800000	14400000	506666	22%
75 m/m prantsus välja kahur 1897 a. mudel	525	8500	300000	106000	35300	35%

Tabelist näeme, et kahurite kasulikkuse tegurid on üldjoontes võrdsed bensiini mootorite omadele, kusjuures haubitsatel on see vähe suurem ning kahuritel väiksem.

Tähtsaks teguriks on energia kulu iga klm pääle, mis mürsk on läbijooksnud: tabel näitab, et see energia kulu kasvab laskekauguse suurenemisega. Sellest järgneb: mida kaugemale mürsk lendab, seda kallimaks läheb iga klm ulatust, seda rohkem energia kulu tee üksuse pääle.

Teeme sarnased arvestused lennukite jaoks. Lennumootori energia kulu ühesugusel kõrgusel ja kiirusel on muutmatu suurus igas lennupunkti.

Kui aga võtta lend tervikus ja arvestada „kasuta“ energia kuluga (mootori proov, kõrguse võtmine), siis saame kauguse kasvamisega langeva kõverjoone.

Näitena seame kokku tabeli lennuk F—50 jaoks (2 mootorit Lorrain-Dietrich & 250 HP., kõrguse võtmine 2000 mtr. pääle 12 min., põletisaine kulu tunnis 130 klgr.).

Kaugus	Lennu aeg		Põletisaine kulu	Põletisaine kulu kasulikkustennatud klm pääle
37 klm	15 m	+ 15 (kasuta)	65 klgr	2 klgr
75 „	30 m	+ „ „	97 „	1,3 „
150 „	1 t.	+ „ „	162 „	1,08 „
225 „	1 t. 30 m.	+ „ „	227 „	1 „
300 „	2 t.	+ „ „	292 „	1 „

Toome alljärgnevat tabelit energia kulu väärtuse raha üksustes, arvates ühe klgr. suitsuta püssirohu hinnaks 3,75 k.rubla (hinnad on umbkaudsed).

Kahuri tüüp	Laengu ehk ühe laengu energia hind	Energia hind mürsku 1 klm tee pääle	Kaugus
6" välja haubits .	6,92 k. rbl.	0,9 k. rbl.	7.681 mtr
6" kindluse haub.	8,22 „	0,92 „	8.747 „
6" kahur Schneider	28,39 „	2,29 „	12.374 „
6" kahur Canet	40,69 „	2,86 „	13.228 „
12" haub. Vickers	45,96 „	4,48 „	10.237 „
12" kahur (52 kal.)	491 „	17,60 „	32.431 „
kaugelaskes kahur	600 „	5,00 „	120.000 „

Lennukit pommitamise juures	Kaugus	Bensiini kulu ja hind ühe lennu pääle		Energia hind ühe klm lennu pääle
Lennuk F-50	19 klm	65 klgr	— 13,49 k. rbl.	0,71 k. rbl.
	37 "	97 "	— 19,40 "	0,52 "
(lend sinna ja tagasi)	75 "	162 "	— 32,40 "	0,43 "
	150 "	292 "	— 58,40 "	0,39 "
	225 "	423 "	— 84,60 "	0,38 "
	300 "	553 "	— 110,60 "	0,37 "

Järeldub, et energia kulu mõttes ühe kilomeetri ulatuse pääle on mõned lennukid kahuritest kasulikud juba välikahurite tule ulatuse piirkonnas.

Kui energia kulu arvata mitte ühe lennu ja ühe lasengu kohta, vaid lõhkeainete (mürsud, pommid) üldkaalule, siis lennuki kasulikkus tõuseb veelgi. Tõsi, saadud arvudele tuleb veel õli kulu juure lisada, mis võrdub umbes poolele bensiini kulule.

Ühe lasengu energia kulu 12" kahurist — 52 kal. — (mürsk kaalub 29 p.) on 491 k.rubla; laskekaugus kuni 32,5 klm. Lend lennukiga F-50 37 klm. pääle (pommeid üldkaal 30 p.) maksab 19.40 k.r.+9,70 r. (õli kulu) =29,10 k.rubla.

Juba need väiksed arvestused näitavad, et ökonoomia mõttes on lennuk pommeide vedamiseks kahurist kasulik. Siinkohal tuleb nimetada veel üht segurit, mis kasulikkuse hindamisel suurt osa mängib, s.o. amortisatsioon. Selgituseks olgu alljärgnev tabel.

Kahuri tüüp	Kahuri hind*)	Lasengute ülemäär	Ühe laengu amortisatsiooni kulu	Mürsu kaal
Kaugelsk. kahur . .	üle 1.000.000 k. r.	150	üle 6.666 k. r.	?
12" kahur 52 kal. . .	250.000 "	200	1.250 "	29 p.
6" kindl. haubits . .	20.000 "	1000	20 "	2½ p.
3" välikahur . . .	5.000 "	5000	1 "	17 nael

*) M ä r k u s: Hinnad on umbkaudsed.

Nüüdisaegse luurelennuki juures, mis maksab umbes 40.000 k.rubla, tehes 60 lahinglendu pommeide üldkaaluga igakord 10 puuda, langeb ühe lennu pääle amortisatsiooni kulu 666 k.r. Keskmise pommituslennuki, mille hinnaks on umbes 100.000 k.rubla ja mis 60 puuda pomme tõstab, amortisatsiooni kulu ühe lennu pääle oleks 1.666 k.rubla. Juba üksi nende arvude võrdlus tõestab ökonoomsuse ainult termodünaamilisele põhimõttele rajamise puudulikkust.

Nagu teada, koosneb masinas saavutatud energia üksuse hind mitmest elemendist: 1) protsendid masina pääle kulutatud kapitalist, 2) amortisatsioon, 3) remont, 4) põletis- ja määreainete kulu, 5) isikliku koosseisu ülalpidamine j.n.e. Siinkohal lepime ainult paari tähtsama teguri võrdlusega.

Sõjalislennuväe tule küsimust ei või puht ökonoomsuse seisukohast vaadelda, vaid siinkohal esinevad tähtsate teguritena veel teised tingimused. Üheks tähtsamaks ja kardetavamaks neist pommituslennukitele on vastase hävitajate lennukite tegevus, mis ilmasõjas

tihtipäälle sundis loobuma sügava seljataguse pommitamisest, kus vaenlase hävitajate lennukite edu tõusis. Siis tuleb veel juure lisada lennukite vastase kahurväe tegevus, ilma seisukord jne.

Vaadeldes põhimõtteliselt lennuväe ja kahurväe tule jaotamise küsimust sõjalistes tingimustes, tuleb tunnistada, et lennuväe ja kaugelaste kahurväe tuld ei saa täielikult üksteisega võrrelda ja asendada. Kaugelaste kahuri tuli on veel nii ebatäpne, et tema pääle ei või üldse panna kahurväe hävitamise ülesandeid, nagu näiteks, sildade, raudtee-sõlmide ja ladude hävitamist, rongide ning sõjaväe kolonnide tulistamist jne. Sarnase kahurväe jaoks kõlbavad ainult suured märgid, nagu suuremad linnad ja tööstusettevõtted.

Kui avaldatakse arvamist, et kahurväe seisukohast lennuväe võrrelda ei ole õiglane, siis peab juure lisama, et ka mereväe, ratsaväe ja teiste väelike seisukohast välja minnes on võrdlus samuti ebaõige. Kuid siinkohal ei olnud vaatlemisel üldine lennuväe, vaid ainult pommituslennukite võrdlus kahuritega, mis osalt otstarbekohane ja tarvilik on.

Mööda minnes võiks veel nimetada, et sakslaste kahuri „Colossal'i“ manööverdamise ja tegevuse võime oli küllalt piiratud, kuid siiski sünnitasid selle haruldased mürsud parislaste seas määratumat paanikat, mille tagajärjel umbes üks miljon neid linnast välja ruttas, tundes end hädaohus. Silmnähtavalt peitub sarnasel viisil saavutatud tule mõju rohkem just tulega ähvarduses, iseäranis tingimustel, kui rünnautil puudub võimalus peituda ehk maha suruda ründaja tuld. Lennuvägi annab ses mõttes häid võimalusi.

Ei pruugi end hellitada lootusega, et tulevikus lennuvägi väikese tegeliku tule mõjuga saaks saavutada küllaldaselt taktikalisi tagajärgi, nagu see vast enamalt aset leidis, mil lennuk äratas rohkem kartust harjumata ja tema võimete teadmatuse tõttu. Arvestades asjaolu, et tulevikus rünnak lennukilt on sama harilik nähtus kui tulistamine kahurist, ning sõjavägi oskab kohaneda õhurünnakutele ja hindab neid ainult tegeliku tule mõju järele, peame kõik abinõud selleks tarvitusele võtma, et tule tegevus täiusele viia; vastasel korral jäävad nii meelitavad lootused, kvantitatiivilt üleminek kvaliteedile, pettumuseks.

Tuleb veel märkida vilumatust lennuväe jõudude jaotamises antud ülesande täitmiseks; ajalooliselt on see täiesti arusaadav, sest lennuvägi on veel võrdlemisi noor väelikk ja puuduvad kogemustel väljatöötatud reeglid.

Sel ajal, kui kahurvägi oma jõudude hindamisele asub väga ettevaatlikult ning tagasihoidliku mõdupuuga ja oma ülesande täitmiseks koondab suure jõu, on lennuväelastel psühholoogiliselt sisse juurdunud tendents omi võimeid suurendada ja sellepärast leppida väikese jõuga. Kui aga juhtub äpardus, siis veeretatakse kõik lennuväe tule nõrkuse arvele, vaid mitte meie fantastiliste jõu jaotuste pääle.

Näiteks, oli sakslastel Chemin des Dames juures 27. mail 1918 a. 26 klm. rinde pikkusele (+12 klm. abimaala) koondatud 1100 patareid. Prantslastel aga samaks ajaks oli kõigest 320 tegelikku pommituslennukit.

Arusaadav, et lennuväe tegevust lahingus ei saa täielikult kahurväe ülesannetega võrrelda, kuid kui kauguse suurenemisega kahurväe tegevus (võime) kiirelt langeb, võib lennuvägi laiendada omi ülesandeid ja tegutseda suurema eduga kui kahurvägi.

Pommitamise arenemisele lennukilt on veel laialdased võimalused. Maksab ainult meele tuletada asjaolu, et lennuvägi ei tarvita, kahurväe eeskujul, eel-laskmist. Kui seda vast lennuväes tarvitataksegi, siis on sellel enam järelkatse iseloom, kuid mitte eel-laske kahurväe mõistes. Asjaoludest juhitud, ei arvestata lennukilt pommitamise juures temperatuuriga,

millega kahurvälased juba ilmasõja teisel poolel arvestasid (Pulkovi tabelid) ja mis häid tagajärgi andis.

Temperatuuri muutused võivad altimeetris (kõrguse näitajas) väljakutsuda vea kuni 10% antud kõrgusest s.o. 4000—50000 meetri kõrgusel võib viga tõusta kuni ½ klm. Pommitamissihingud ilmasõjas andsid vea keskmiselt 147 mtr., ehk 5% keskmisel kõrgusel (2000 mtr.). Need sihingud võimaldasid 83% tagamist suurte märkide pihta (350—500 jardi), 66% väiksete märkide (150—200 jardi) ja 20% laevade pihta.

Arvestades vastavate tingimustega, saame üldise vea praeguste sihingute juures 100—200 mtr. 2000 mtr. kõrgusel. See viga paistab küllalt suur olevat, kuid tegelikult ei pöördta sellele tähelepanu. Sarnane asjaolu on kergesti seletatav tõenäolisuse teoria alusel. Kõige suurem viga on üksikute ühesuguste märkidega vigade

summa; kõikide vigade ühesuguste märkide tõenäolikkus on väga väike. Näiteks, kui võtame 6 vea võimalust (neid on tegelikult rohkem): 1) sihtimises, 2) kellas (aja arvestamisel), 3) kõrguses, 4) tuules, 5) lennuki kõikumises, 6) individuaalsus, kusjuures iga viga võib olla märgi plussi ehk miinusega, sellest siis saame, et vea üldsumma võib õige väike olla.

Õiglaseks tule vahendite ja ülesannete jaotamiseks tuleks teha palju katseid, mis näitaks, missugust efekti ja hävitamist annavad mitmekesised pommid, mitmesuguste märkide pihta; siin on tarvis tingimata aluseks võtta kahurväe seisukoht.

Kauguse võitmise ja manööverdamise põhimõttel lennuväe ees avanevad tule võimalused peab kasutama lõpuni; ainult siis võib lennuvägi praegustes sõdades lahingjõu elemendina esineda. Andmetel J-s.

Kaitseväe elu.

Aegna merikindluse garnisoni elust-olust.

Elades saarel, ehkki ligidalt pealinnale, kuid siiski mandrist lahutatuna, — püüame igal viisil oma vaba aja soodsamini kasutada nautides kenat loodust ja korraldades ühiseid ajaviite tunde.

Käredad külmad tõmbasid merele lühikese ajaga kõva jääkatte peale, mis pärast laevühenduse pidamine saarega tuntuvalt raskendatud.

Jääolud ei luba laevadel saareni sõita ja linnast tulijad peavad juba „poolest merest“ maha tulema, et jätkata matku jääd mõõda saarele.

Ja laeva saabumisel võib merel näha alati huvitavat pilti, kuis saare elanikud laevale vastu lähevad ja nähes, et laev ei peatu — tema kõrval tagasi sammuvad, kunni jääpaksus sunnib laeva peatuma. Need haruldased laevasõidud sünnitavad teatud helevust — päritakse linna uudiseid ja loetakse ahnusega linnast saadud värskendavaid ajalehti, mis linnlastele küll vananenud, kuid meie tarvis veel küllalt uudiseid sisaldavad ja saarlasti jälle mõneks ajaks värskendavad.

Mere kinni külmamisel olid ilmad võrdlemisi vaikesed, mille tõttu jää merel konaruseta ja häid uisutamise võimalusi pakub. Seda võimalust kasutavad kaitsevälased õhtralt.

Lume tulekul peab muidugi sellest talilõubust avaral looduse liuväljal loobuma ja kitsamate piiridega leppima.

Suurt huvi pakub kaitsevälastele ka suusatamine, milleks tõuget annab kena loodus

Kitsamais piires harrastatakse ka jääjahhi sõitu, mis eriti juhtumusriikas ja huvitav.

Jõulud möödusid meil vaikselt. Teisel pühapäeval oli kaitsevälastele ja nende perekordadele ühine jõulupuu. Väeosa ülem pidas meeldiva päevakohase kõne, millele järgnes orkestrilt „Ma tulen taevast ülevalt“ — Ei puudunud ka jõuluvana jõulukingitustega, mille üle lapsed erilist suurt rõõmu tundsid. Ja kui jõuluvana veel kingituste koti avas — siis polnud mudilaste kilkamisel enam piiri. Kingitusi, maiustuste näol, jagati kaitsevälaste lastele, kaitsevälastele endile ja ka nende külalistele. Jõuluvana katsestas ka mudilasi nende teadmistes ja annetas andekamatele maiustusi lisaks. Peale maiustuste jagamist algas kuuse ümber lõbus jalakeerutus vaheldamisi puhk- ja keelpillide orkestri saatel. Nii kestis lõbus ja sõbralik koosviibimine hilja õni.

Viimase püha õhtul oli korraldatud garnisonile kino etendus. Ühtlasi korraldas ohvitserkond kogu ruumides ühise koosviibimise.

Nii lõppesid pühad. Vana-aasta õhtul oli kaitsevälastele jälle ühine koosviibimine, kus siis rõõmsas meeleolus uut aastat vastu võeti.

Uuel aastal algas tegevus uue jõu ja energiaga. Üleajateenijad asusid korraldama oma ühingu — üleajateenijate allohvitseride kogu — korraldatakse ühiseid koosolekuid põhikirja väljatöötamiseks.

Praegu on ajutine põhikirja väljatöötatud ja kinnitamisele saadetud. Raskusi sünnitab kogu edukaks arenemiseks ruumide küsimus, — millest loodetakse aga aasta kestvusel üle saada. C. V.

Sport kaitseväes.

Raskejõustiku võistlused mereväes.

Suvel on meie sõjalaevastik navigatsioon ja mereväelastel, kes siis harva maal viibivad ja laevas raske töö ja õppustega üle koormatud, on vähe võimalust sportimisega tegemist teha. Talvel on asi vähe teisiti. Umbes novembri kuus lähevad laevad talvekorterisse ja elu läheb normaalsemaks, andes mereväelastele võimaluse sporti teha, õhtukoolides käia — ühe sõnaga, aega oma äranägemise järele viita. Et aga ajad juba külmad, siis hakkab sportlises elus talvehooaeg peale

ja mereväelased pühendavad ennast raskejõustikule, sest suuske on vähe, uiskudel veel vähem, omal raha nende ostmiseks vaesematel meestel ei ole ja ka jää ja lume oludega on asi tihti kahtlane. Raskejõustiku harrastamiseks aga ei ole muud tarvis, kui soe ruum, maadlemise matt ja tõstmise kang. Kuigi need asjad ka suurt raha maksavad, on nad sellepöolest hääd, et nende iga pikk on ja nemad paljuid korruga teenivad. Meie mereväes on tarvilikud raskejõustiku riistad ole-

mas, aga tänavune talve oli meie raskejõustiku harrastajatele siiski halb, sest ruum, mis määratud raskejõustiku jaoks, asub vanades barakkides, mis väikese küttenormi tõttu praegu kütmata seisavad, nii et töötamine seal võimata. Peale selle viibis meie suurem laev, miinistriteleja „Lennuk“, kaua aega dokis, mille tõttu mereväelastel remonditöödega palju tegemist oli. Ka on raske ujuvate dokkide juurest läbi terve linna Ekipaashi treeningutele käia. Siiski, kõigi raskuste peale vaatamata, on mereväelased tublisti treenerinud, mis võimaluse andis jaanuari keskpaigas raskejõustiku võistlusi korraldada, mis oma säävutuste poolest rahuldavalt möödusid. Ei võinud ju kammitte paremat nõuda, kui arvesse võtta, missuguste raskustega raskejõustiklastel treenerimisel võidelda tuli. Võistlustest osavõtjate arv ei olnud ka kuigi suur, sest 1. detsembril sai suurem osa mereväelastest-ajateenijatest teenistusest vabaks ja noored tulevad alles 1. veebruaril.

Võistlused tõstmises olid 13-dal jaanuaril ja toimetati kolmes kaalus — kerges, kesk- ja poolraskes kaalus. Võistlejate kaalumise oli kl. 17. Võistluste algus kl. 19 Mereväe Ekipashi võimlemise ruumis. Osavõtjaid oli 12. Kohtunikuna toimus Merejõudude kehalise kasvatuse instruktor merev. nooremleitnant Treumund.

Kohti omandasid üksikud väeosad:

M/r. „Vambola“ — 2 esimest kohta, 1 teine ja 1 kolmas koht — 9 punkti.

Mereväe Ekipash — 1 esimene koht ja 2 kolmandat kohta — 5 punkti.

M/r. „Lennuk“ — 1 teine koht — 2 punkti.

T/p. „Sulev“ — 1 teine koht — 2 punkti.

Võistlused lõppesid kl. 22.

Maadlemise võistlused peeti ära 15-dal skp. neljas kaalus. Võistlejate kaalumise oli kell 17, võistluste algus kell 19 Mereväe Ekipaashi võimlemise saalis. Osavõtjate arv oli 14. Kohtunikudena olid — mer. noor.-lt. Treumund ja vanem varahoidja Puhkur. Võistlustel viibis ka Merejõudude Spordi Toimkonna esimees — kapten-major Martson.

Kohti omandasid üksikuid väeosad järgmiselt:

M/r. „Vambola“ 2 esimest ja 1 teise kohta — 8 punkti.

M/r. „Lennuk“ — 2 esimest kohta — 6 punkti.

Mereväe Ekipaash — 2 teist ja 2 kolmandat kohta — 6 punkti.

T/p. „Sulev“ — 1 teise kohta — 2 punkti.

Sellela tuli raskejõustiku võistlustel esimesena m/r. „Vambola“, missugune laev juba enamalt ka teistel spordiharudel loorberid on lõiganud.

Väga palju tunda andis ennast mereväe paremate raskejõustiklaste, nimelt — allohvitser Arnemann'i, van.-alloh. Leppik'u ja II j. madr. Rätsep'a puudumine, kellest esimene haigena voodis ja viimased kaks reservi lastud on.

Esimesed kohad omasid võistlustel: I järgu madrus M ä n n i k, Elmar, m/r. „Vambola“, allohv. S a a r v a, Axel, m/r. „Vambola“, II j. madrus K ä p p, Osvald, Merev. Ekipash; II j. madrus J u r t u m, Rudolf, m/r. „Vambola“; allohv. R o o b a m, Eduard, m/r. „Lennuk“.

T-d.

Kroonika.

— Vabariigi Valitsuse poolt 18. veebruaril 1925 a. määratud Vabaduseristide kätteandmine sünnib käesoleval aasta Vabaduspäeval.

— Tallinna Õpetajate seltsi algatusel püstitakse Tallinna mälestussammas Vabadussõjas langenutele kooliõpilastele ja õpetajatele. Samba asukohaks valiti realkooli fassaadi esine plats. Ehitus läheb maksma üle 600.000 marga.

— Suri endine arsenaali ülem eru kindral-major Silberg.

— Vabariigi Valitsus lubas vastu võtta ja kanda välisriikide aumärke: sõjaväe esitajal Poolas kolonel-leitnant L. Jacobsenil Poola presidendi poolt annetatud. „Polonia Restituta“ komandöri risti, meriväe leitnant J. Sandbank'il Daani „Daaneborgi rüütliordu“ märki ja 2. järgväe rügemendi veltveebil F. Kukkl'ol. „Briti sõjamedaali“ ja „Briti võidumedaali.“

— Uueks Prantsuse saadikuks Tallinna nimetati hr. Jauncz.

— Lasnamäel põles maha lennuväe autokuur. Tuli pääsis kogemata lahti autojuhi abi käest. Ära põlesid kaks veoautot, üks sõiduauto, üks mootorratas ja mõnesugused tööriistad. Kahju umbes miljon marka.

— Vabariigi Valitsuse otsuse teostamiseks andis siseminister määruse Vene-Balti laevatehase elektri-jaama, veevärgi ja Kopli aurutrampi sekvestri alla võtmise kohta. Samuti asutatakse Vene-Balti tehasele riigi poolt antud 80-miljonilise laenu ühes protsentidega sissenõudmisele.

— Sõjaväe varustusvalitsus ostab veebruarikuus kaitseväge suuremal määral vilja otsekohe põllupidajatele, ilma vaheltkauplejate vahetalitusega, milleks paljudes raudtee jaamadest vastuvõtu kohad avatakse.

— Üleilmiline karskuskongress peetakse eeltuleval suvel Tallinnas „Estoonia“ ruumides ära, kuna esialgu see Tartus pidi sündima.

— Mootori rikke tõttu kukkus a/s „Aeronauti“ reisilennuk „E. 13“ lõbulendu tehes maha ja purunes täitsa. Sõitjatest suri Jakob Tillo saadud vigastuse tõttu haigemajas, teised ja lendur peasesid õnnekombel kergemate vigastustega.

— Helsingis sõlmitud vahekohtu lepingu põhjal ellukutsutava vahekohtu liikmeks määrati Eesti poolt O. Strandmann. Teised riigid on määranud: Läti — parlamendi liikmed Arved Bergi, Soome — end. presidendi Stohlbergi, Poola — end. kohtuministri Makovski.

— Narvas asutati Vabaduse Risti Vendade Ühenduse Narva osakond.

— Rahvusliku kasvatuse küsimuse selgitamiseks ja organiseerimiseks kutsutakse kokku kongress. Eeltööde tegemisel tegutsevad kaks komisjoni.

— Raskete jääolude tõttu suureneb N.-Vene transiit läbi Tallinna alatasa ning ulatab 170—180 vaguni peale päevas.

— Kauakestnud vaieluste järele võttis Riigikogu vastu n.n. „popside seaduse“, mis korraldab vabadikude maaküsimust talumaadel.

— 1925 a. on Eestist väljasõitnud 43.599 isikut (aasta varem 36.368), samal ajal sissesõitnud 40.169 is. (36.057 isikut).

— 1925 a. on Eestist välja veetud üle 150 miljoni väärtuses mune.

— Viljandi kommunistide protsessis kuulutas Sõjaringkonnakohus otsuse 28. jaan. Mõisteti: Rosenberg ja Tamm — 6 a. sunnitööle, Arak — 4 a., J. Kingo, E. Mitt ja J. Rea — 4 a. parandusmaija, Tillo, Zobel ja Siion — 1½ a. parandusmaija.

— Riigiteenijate teenistustasude normeerimise erikomisjoni rahaministeriumis on tööle asunud. Komisjoni kuuluvad ka riigiteenijate kesklüüdi poolt kaks esitajat ja raudteelaste kesklüüdi poolt üks esitaja.

O. K.

Küsimused ja kostused.

Küsimus nr. 10. Missugust väeliigi tunnusvärvi peaks kandma diviisi õpekompiani alaline kaader (ohvitserid, allohvitserid ja teised). — Kas staabi kollast, või jalgväe sinist?

Vastus. Et diviisi õpekompiani on diviisi staabi koosseisus, siis peab tema kaader kandma ka diviisi staabi vormi, s. o. kollast.

Küsimus nr. 11. 1) Kus kantakse kaitseväge uue vormi palitul väeosa trafaretti?

2) Missugune värv on „orange“ värv, mis peab olema allohv. kutse omandamise tunnismärgiks. Kas sarnane, mis alguses kinnitati s. o. apelsiini värvi tumed kollane, või on see uue vormiga muudetud, sest nagu kirjelduses öeldud, on allohv. kutse omanute- ja tagaselja asutuste väeliigi tunnismärkide värviks orange, kui viimastel on seks võetud tarvitusele tume punakas pruun värv?

3) Kust võib saada täpseid uue vormi kirjeldusi ühes vastavate joonistustega ning missuguse tasu eest.

Vastus. 1) Kraelapil 2 cm kõrgemal alumisest kraelapi servast.

2) Allohvitseride kooli lõpetaja tunnus orange paela näol olakute ääres on endine.

3) Täpsed vormi kirjeldused ühes joonistustega ilmuvad Sõjaministri käsukirjades, ja ongi juba osalt ilmunud käsukirjas Nr. 583 — 1925 a.

Küsimus nr. 12: 1) Mis ajast arvates peab endist ilma kantideta ja kardpaeldeta palitult kandma juba uute aastme märkidega, uute nõopidega ja kraelappidega, kas 30. oktoobrist s. a., s. o. uue väli-vormi tarvitusele võtmise korra kinnitamise päevast või 1. jaanuarist 1926 a.?

2) Mis ajani võib kanda 6. II. 1924 a. kinnitatud talimütsi?

Vastus: 1) Kuni 23. II. 26, — (Sõmin. ksk. 1925 a. Nr. 583).

2) Ei ole veel kindlaks määratud.

Küsimus nr. 13. „Kas võib distsiplinaar korras reedel arreteeritud ohvitser (end. Vene karn. m. lisa 10, p. 13) laupäeval, s. o. järgmisel päeval, sauna lubatud saada?“

X.

Vastus. Garnisoni määrustiku lisa nr. 10 p. 13 järele võib ad ohvitserid ja ametnikud üks kord nädalas sauna lubatud saada, komandandi loal. — Määrustik ei näe ette, millal niisugune luba antakse, — nii siis ripub viimane täiesti komandandist.

Sõjaväelised teated.

Õhujõudude poolest esikohal seisvad ilmariigid.

Ühisriikide presindendi poolt toodud andmete järele tema kõne puhul, „õhukaitse“, mis „Times“is“ äratoodud, on Prantsusmaa õhujõudude tugevuse poolest terves ilmas esikohal. Teisel kohal on Ameerika Ühisriigid, kolmandal — Itaalia, neljandal Inglismaa ja viiendal kohal Jaapan.

Prantslastel on tegevas teenistuses 1542 lennukit, 1974 lennuväe ohvitseri ja 34.312 sõdurit, reservis — 4.000 lennukit ja 3.184 lennuki juhti.

Ameerika Ühisriikidel on 1.423 lennukit, 1.644 lendurohvitseri ja 13.204 sõdurit; reservis 1.473 lennuki juhti.

Itaalia on tegevas teenistuses 750 lennukit, 753 lennuohvitseri ja 10.657 meest; reserv ja õppeleenukeid 750 üksust, reservis 921 lennuohvitseri.

Inglismaal on lennukeid tegevas teenistuses ja reservis kokku 1.053 üksust; tegevas teenistuses 3.282 lennu ohvitseri ja 26.561 õhuväe sõdurit; reservis — 3.282 lendurohvitseri.

Jaapanil on 1.300 lennukit, millise arvu hulka kuuluvad ka õppeleenukid, 983 lennuväe ohvitseri 7.853 sõduriga. Reservis 774 lendurohvitseri.

Välja arvatud Itaalia ja Jaapan, ei ole teiste riikide lennukite arvu hulka arvatud õppeleenukid. J. A. n.

Vene laevastiku 1925 a. manöövrite järelokaja.

Loodetavasti selguvad lähemal ajal üksikasjad Vene laevastiku uue ehitusprogrammi kohta, mis punase laevastiku juhataja Zoff tarviliikiks peab läbi viia, et kindlustada Petrogradi julgeolekut välisvaenlaste vastu, kirjutab „Army, Navy and Air Force Gazette“. 1925 a. on olnud Vene mereväes nähtavasti arenemisaasta. Teiste riikide mereväe asjatundjad ei võta tõsiselt läinud juuli kuus ärapeetud vene laevastiku manöövrideid, kuid ütlevad, et kui need manöövrid olid mõeldud tee tasandamiseks uute laevade ehituseks, siis võib neil olla mõnesugune tähtsus. Need manöövrid, võib olla olid osalt ka selle eesmärgiga korraldatud.

Laevastiku manöövritest võtsid osa 2 lahinglaeva, mõned ristlējad ja üle tosina torpeedo laeva Soome lahes. Hoolimata sellest, et laevastiku juhataja Zoff rahulolemist on avaldanud manöövrite tegevuse tulemuste kohta, on seni avalikuks tulnud, et manöövritel mitu õnnetust juhtumist ette on tulnud. Lahinglaev „Maratil“ on kahur lõhkenud, surmavalt haavates mitut meest; on ette tulnud vähemalt kaks destroierite (miiniristlējate) kokkupõrget; üks torpeedolaev „200“ grupist, mis ehitatud 1904 aastal, on miini otsa jooksnud ja põhja vajunud ning mitmed õnnetused on viimasel momendil ärahoitud allvee laevade operatsioonides.

Et venelastel meri kindel sõjalaevastik üldse olemas, on samm edasi ja sündmus, mis oleks vaevalt võimalik olnud enne seda, kui laevastikku korda hakati seadma Trotski mõjul 1922 a. Sellest ajast peale anti endistele keiserliku vägede ohvitseridele endine võim tagasi, mille abil neil võimalik oli korda luua senisesse kaootilisse seisukorda. Niisugune muutus oli mõõda-pääsematu, sest peale oktoobri (1917 a.) revolutsiooni tekkinud seisukord mereväes oli täiesti võimatu.

J. A. n.

Itaalia.

Itaalia Sõjanõukogu on ühel häälel vastu võtnud Mussolini poolt väljatöötatud sõjaväe uuenduse seaduse. Viimases on ette nähtud 30 diviisi suuruse sõjavägi (umbes 200—250 tuhat meest). Diviis koosneb 3 jalgväe ja 1 suurtükiväe rügemendist ning tehnilistest (soomusväe, lennuväe, inseneriväe) üksustest. Sitsiilia ja Sardiinia saarte elanikest moodustatakse eriosad (umbes nagu Rootsi Gotlandi saare miilits.) K.

Tsheho-Slovakkia.

Tsheho-Slovakkia sõjaväes tahetakse lähemal aja tarvitusele võtta kodumaal valmistatud tankid. Viimaste projekt on juba välja töötatud ja vastu võetud. Senini olid Tsheho-Slovakkia sõjaväes tarvitusel Prantsusmaal ja Itaaliast toodud tankid. A. Tr.

Läti.**Läti kütide 10 a. juubel.**

Kolmekuningapäeval, 6. jaanuaril, pühitsesid Läti kütid oma 10. aastapäeva, mälestades tühtlasi ilmasõjas langenud seltsimehi. Sel päeval sai 10 aastat ajast, mil praegune sõjaminister J. Goldman teiste isamaalaste kaasabil Läti kütide pataljonide organiseerimisele asus. Sõdides Kuramaa väerinnal, tegid kütid Riia järele ahnitsevatele sakslastele nii mitugi korda peavalu, tungides hulljulgelt nende kaevikutesse ning kaitstes kangelaslikult paar aastat oma praegust pealinna. Peab siiski tunnistama, et see kütidele kaunis kalliiks läks. Paljud neist leidsid Kuramaa väljadel, soodes ja rabades külma hana. Iseäranis raske hoobi said Läti kütid sel ajal, kui Vene vägi äraandlikult taganes ja nad üksi sakslaste ülevõimu vastu võitlema jäid, millele järgnes Riia langemine.

6. jaanuaril korraldas valitsus langenud kütide auks rongikäigu, mille eesotsas sammusid vanad kütid oma lahingulippudega. Rongikäigust võtsid osa kõik Riia sõjaväelised organisatsioonid, skouid, kaitseleitlased, seltsid oma lippudega jne. Suure rahvahulga osavõttel mindi langenute surnuaiale, kus altaril püha tuli oli põlema süüdatud, selle ümber auvahtidena vanad kütid traditsioonilistes valgetes riietes. Kolm orkestrit mängisid kordamööda kütidele sõja ajal armsaks saanud rahvaviise.

Peale vaimulikku talitust kõneles surnuaia kütide pataljonide asutaja, praegune sõjaminister J. Goldman, allakriipsutades kütide suuri teeneid. Minister pani pärja hauale. Peeti kõnesid ja toodi palju pärgi veel teiste isikute ja seltside poolt.

Õhtul oli ohvitseride klubis koosviibimine, kus vanad kütid ja praegused sõjaväe juhid sütitavate kõnedega esinesid. Saadi palju tervitustelegramme, teiste hulgas ka Eesti saadikult Riias, J. Seljamaalt. A. Tr.

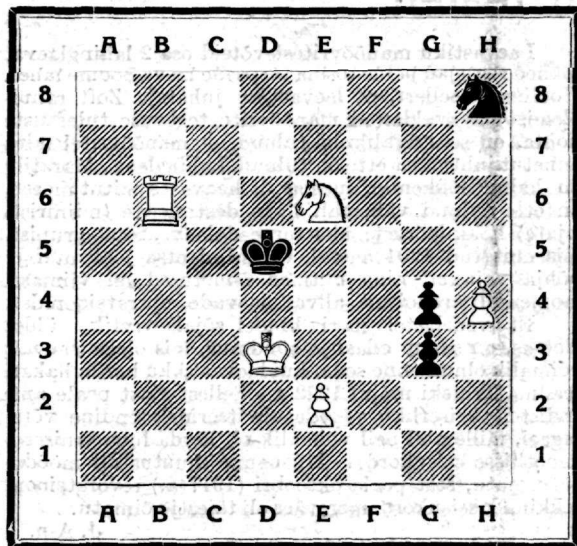
Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 3 (41).

Kokku seadnud Edv. af Hällström (Soomes).
(Raamatust „Suomen Shakki II“).

Mustad.

Valged.

Valged: Kd3, Vb6, Re6, Ee2 ja h4.

Mustad: Kd5, Rh8, Eg3 ja g4.

Valged algavad ja annavad matt kolme sammuga.

E = ettur = sõdur.

Tallinna Saksa maleseltsi juubeliturniirid algasid 2. veebr. s. a. Mustapeade klubis. Osavõtjate arv on 35 (nendest on 7 härrat Tallinna Eesti maleseltsi liikmed). Meistergrupis mängivad 3 härrat: J. Törn, H. Israel ja insener Th. Germann.

Vastutav toimetaja A. Traksmann.

Väljaandja: Sõdur, Tallinn, Uus tän. nr. 10.

Ilmus trükist

LÜHIKE KAHUR- JA TÕKKESÕIDU ÕPETAMISE JUHEND

Kindralstaabi VI osakonna väljaanne

Hind 30 mrk.

Saada „Sõduri“ talitusest, Uus t. nr. 10

PIONEER PATALJ. VÄLJAANDEL
ILMUS TRÜKIST

KÄSIGRANAADID.

RAAMAT SISALDAB TEKSTI SELGITUSEKS
HULGA JOONISTUSI. LISAKS KÄSIGRANAADIDE
PILDUMINE JA TAKTIKA.

HIND 60 MARKA.

SAADA „SÕDURI“ TALITUSEST,

:: TALLINN, UUS TÄN. 10. ::